

سایتی فهرمووده

www.fermude.com

حوکم و ئادابه کانی

قهرزدان و قهرزکردن و قهرزدانه وه

له ژبیر تیشکی

ئایه ته پیرۆزه کانی قورئان و

فهرمووده سه حیجه کانی پیغه مبهردا (ﷺ)

نووسین و ئاماده کردنی

مامۆستا : محمد عبد الرحمن لطيف

وتارخوینی مزگه وتی (شیخ إبراهيم) / که لار

قال الإمام الشافعي رحمه الله :

كُلُّ الْعُلُومِ سِوَى الْقُرْآنِ مَشْغَلَةٌ   إِلَّا الْحَدِيثَ وَالْأَفْقَهَ فِي الدِّينِ
 الْعِلْمُ مَا كَانَ فِيهِ قَالَ حَدَّثَنَا   وَمَا سِوَى ذَلِكَ وَسِوَى الشَّيَاطِينِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

پیشه کی

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ .

وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ .

﴿يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُونُوا إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾ [آل عمران].

﴿يَأْتِيهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَجِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ ءَالًا رَحِيمًا ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ [سورة النساء].

﴿يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا﴾ [٧٠] يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا﴾ [سورة الأحزاب].

أَمَّا بَعْدُ ...

فَإِنَّ أَصْدَقَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ وَخَيْرَ الْهَدْيِ هَدْيِي مُحَمَّدٍ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ) وَشَرَّ الْأُمُورِ مُحَدَّثَاتُهَا وَكُلَّ مُحَدَّثَةٍ بَدْعَةٌ وَكُلَّ بَدْعَةٍ ضَلَالَةٌ وَكُلَّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ .

نووسهر

محمد عبد الرحمن لطيف

سو پاس بو خواى پهروه ردگار كه فهرموويه تى : ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى﴾ [المائدة]. واته :

هاوكارى يه كتر بكن له سهر چا كه كردن و خو پاريزى كردن له تاوان .

وه سه لات و سه لامى خوا له سهر پيغه مبه ره كه ي بيت كه فهرموويه تى : ((... وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ

الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَحِيهِ))^(١) . واته : خواى پهروه ردگار له هاوكارى عه بده كه يدايه تاوه كو نه و عه بده له

هاوكارى برا كه يدا بيت .

وه سه لام و په حمهت و بهره که تی خوا له سهر سه حابه و پیاوچاکان و شوینکه وتوانیان بیټ که بردهوام له هاوکاری کردنی یه کتردا بوون و له کاتی قهرزدان و به دهم یه کتره وه هاتن و به هه مان شیوهش له کاتی قهرزدانهوه و وه فاداری به رامبه ر به خاوهن قهرزه که په پیره و کاری راسته قینه ی فرمانه کانی خوی گه وره و پیغه مبه ره که ی بوون (ﷺ) .

خوینهری یه کخوا په رست و شوین که وته ی پیغه مبه ر (ﷺ) :

له م نووسراوه دا باس له بابه تیکی زور کړنگ ده که یین له بابه ته کانی کړین و فروشتن (البیوع و المعاملات) که بریتی یه له حوکم و ئادابه کانی (قهرزدان و قهرزکردن و قهرزدانهوه) که له م پوزگارهدا زوربه ی هره زوری موسلمانانی بیزار و هه راسان کردووه و به ردهوام ده نالینن و هاوار ده که ن له ئاستی که سانی قهرزار به گشتی و قهرزکویره کانش به تایبه تی !!!

هو ی سهر کی ئه م کیشه ناهه موارهش ده گه ریته وه بو نه مانی ترسی خوی گه وره له ناو دلای زورینه ی خه لکدا به گشتی و بی ئاگابوون یان خو گیل کردن له حوکمه شهرعی یه کانی ئه م بابه تهش به تایبه تی ! بویه به پیویستمان زانی ئه م بابه ته بو موسلمانان پوون بکه یینه وه له پوانگه ی ئایه ته کانی قورئانی پیروز و فهرمووده سه حیحه کانی پیغه مبه ره وه (ﷺ) ، به لکو - به یارمه تی خوا - بیټه ئاگادار کردنه وه یه که بو نه زان و بی ئاگاکان و بیرخسته وه یه کیش بیټ بو ئاگاداریووان و به لگه یه کیش بیټ بو سهر مل هوپ و قهرزکویر و ربا خو ره کان !

* فهزل و گه وره یی قهرزدان :

عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ (رضی الله عنه) أَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) قَالَ : ((مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُفْرِضُ مُسْلِمًا قَرْضًا مَرَّتَيْنِ إِلَّا كَانَ كَصَدَقَتِهَا مَرَّةً)) (٢) .

واته : هه ر موسلمانیک دوو جار قهرز بدات به موسلمانیک تر ئه وه وه کو ئه وه وایه که یه که جار کرد بیټی به خیر و صه ده قه . چونکه قهرزدان وه کو نیوه ی خیر و صه ده قه وایه له پووی پادا شتوه لای خوی

(٢) صحیح سنن ابن ماجه رقم : (٢٤٣٠) .

خوای پهروهردگار . ههروهه کو پیغه مبهری خوا (عَلَيْهِ السَّلَامُ) فهرموویه تی : ((إِنَّ السَّلْفَ يَجْرِي بِحَرْبِ شَطْرِ الصَّدَقَةِ))^(٣) . واته : قهرزدان وهکو نیوهی خیر و صهدهقه وایه .

* فهزل و گهورهیی چاوهپوان کردن بیان داشکاندن له قهرزی قهرزاری نه دار و دهست کورت :

خوای پهروهردگار له قورئاندا فهرموویه تی : ﴿وَإِنْ كَانَتْ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَأَنْ نَصَدَفُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ [البقرة] * . واته : نهگهر قهرزاره که نه دار و دهست کورت بوو نه وای چاوهپوانی لی بکن تاوهکو دهستی دهچیته و توانای ده بیته قهرزه که بداته وه ، وه نهگهر خیری پی بکن و قهرزه که ی پی ببه خشن نه وه چاکتره بو تان نهگهر بزنان .

عَنْ بُرَيْدَةَ الْأَسْلَمِيِّ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ : ((مَنْ أَنْظَرَ مُعْسِرًا فَلَهُ بِكُلِّ يَوْمٍ مِثْلُهُ صَدَقَةٌ قَبْلَ أَنْ يَحِلَّ الدَّيْنُ ، فَإِذَا حَلَّ الدَّيْنُ فَأَنْظَرَهُ فَلَهُ بِكُلِّ يَوْمٍ مِثْلِيهِ صَدَقَةٌ))^(٤) . واته : هه ره که سیک چاوهپوانی دواخستنی هینانه وهی قهرزی لای نه دار و دهست نه پویشتوویه ک بکات نه وای بو هه مو پوژتیک به شیوه و نه وهندهی نه و قهرزه خیر و صهدهقه ی بو هه یه پیش نه وهی کاتی هاتنی دانه وهی قهرزه که بیته ، وه هه ره که سیکیش چاوهپوانی دواخستنی هینانه وهی قهرزی لای نه دار و دهست نه پویشتوویه ک بکات دوی به سه ره پویشتنی کاتی هینانه وهی قهرزه که نه وای بو هه مو پوژتیک دوو نه وهندهی قهرزه که خیر و صهدهقه ی بو هه یه .

وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ : أَنَّ أَبَا قَتَادَةَ (رضي الله عنه) طَلَبَ غَرِيماً لَهُ فَتَوَارَىٰ عَنْهُ ثُمَّ وَجَدَهُ فَقَالَ : إِنِّي مُعْسِرٌ ، فَقَالَ اللَّهُ ؟ قَالَ : اللَّهُ ، قَالَ : فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ : ((مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُنَجِّيَهُ اللَّهُ مِنْ كُرْبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ

^(٣) سلسله الأحاديث الصحيحة رقم : (١٥٥٣) ، وقد بَوَّبَ لَهُ الإمام الألباني رحمه الله بقوله : (فضل القرض الحسن وأنه يعدل التصدق بنصفه) وقال : (السلفُ : القرضُ الذي لا منفعة للمقرض فيه) .

* قال الإمام القرطبي : (العُسرة : ضيق الحال من جهة عدم المال ومنه جيش العسرة ، والنظرة : التأخير ، والميسرة : مصدر بمعنى اليسر ، وقوله تعالى : ﴿وَأَنْ نَصَدَفُوا﴾ ابتداءً وخبره ﴿خَيْرٌ﴾ ، ندب الله تعالى بهذه الألفاظ إلى الصدقة على المعسر وجعل ذلك خيراً من إنظاره) ثم سرد الأحاديث الواردة في هذا الباب فانظر : تفسير القرطبي : (٣ / ٣٧٣ - ٣٧٤) .

وقال الحافظ ابن رجب الحبلي في شرح قوله (عَلَيْهِ السَّلَامُ) : ((وَمَنْ يَسَّرَ عَلَىٰ مُعْسِرٍ فِي الدُّنْيَا يَسَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ)) [صحيح سنن الترمذي رقم : (٢٠٥٥)] : (والتيسير على المعسر في الدنيا من جهة المال يكون بأحد أمرين : إمّا بإنظاره إلى الميسرة وذلك واجب كما قال تعالى : ﴿وَإِنْ كَانَتْ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ﴾ ، وتارة بالوضع عنه إن كان غريباً وإلا فبإعطائه ما يزول به إعساره وكلاهما له فضل عظيم ...) ثم سرد الأحاديث الواردة في هذا الباب فانظر : جامع العلوم والحكم : (٢ / ٢٨٩) .

^(٤) سلسله الأحاديث الصحيحة رقم : (٨٦) وصحيح الجامع الصغير رقم : (٦١٠٨) .

بمرن ، جا یه کهم کهس که پیئی گه یشتین (أبو یُسری) ی هاوه لئی پیغه مبهری خوا بوو (عَلَيْهِ السَّلَامُ) ... باو کم پیئی ووت : ئەئی مامه من رهنگی توورپهیی به پوممه تته وه ده بینم ، فه رمووی : به لئی بپێک پارهم به لای (فلانی کورپی فلانی چه پامی یه وه) بوو جا هاتم بۆ لای مال و خیزانه کهی و سه لام کرد و ووتم : (فلان) لیڤه یه ؟ ووتیان : نه خیر ، ئەنجا کورپیکی تازه پیگه یشتووی ده رچوو بۆ لام و منیش پییم ووت : باوکت له کوئی یه ؟ ووتی : دهنگی توئی بیست بویه پویشته ناو جیگای دانیشتنی دایکه وه ، منیش ووتم : ده رچۆ بۆ لام چونکه ده زانم تۆ له کوئی یت ، ئەنجا ده رچوو و منیش پییم ووت : چی بوو پاللی پیته وه نا خۆت لیم بشاریته وه ؟ ووتی : سویند به خوا من قسه ت بۆ ده کهم و ئەنجا درۆشت له گه لدا ناکه م ، سویند به خوا ترسام قست له گه لدا بکه م و درۆ بکه م ، وه وه عد و په یمانت پیی بده م و نه ییه مه سه ر و پیچه وانهی بکه م ، وه تۆ هاوه ل و سه حابه ی پیغه مبهری خوات (عَلَيْهِ السَّلَامُ) ، وه سویند به خوا من نه دار و بی توانام ، ووتی : ووتی : توو خوا ؟ ووتی : به خوا ، ووتم : توو خوا ؟ ووتی : به خوا ، ووتم : توو خوا ؟ ووتی : به خوا ، ئەنجا ده فته ر و لاپه ره ی قه رزه که ی هیئا و به ده ستی خۆی سه ری یه وه و ووتی : ئەگه ر توانیت قه رزه که بده یته وه ئەوا بیده ره وه ئەگینا تۆ گه ردت ئازاد بیئت ، وه شایه تی ده دم به م دوو چاوه م بینیم - وه په نجه ی خسته سه ر هه ردوو چاوی - وه به هه ردوو گوئی یه م بیستم و به م دلّه شم وهرم گرتبوو - وه ئاماژه ی کرد بۆ سه ر دلّی - که پیغه مبهری خوا (عَلَيْهِ السَّلَامُ) فه رمووی : هه ر که سیك چاوه روانی دواخستنی هیئانه وه ی قه رزی لای نه دار و ده ست نه پویشتوو یه بکات یان له قه رزه که ی دابشکینیت و له سه ری هه لبگریت ئەوا خوای په روه ردگار له پوژی قیامه تدا له (ساحه ی مه حشه ردا) ده یخاته ژیر سیبه ری عه رشی خۆیه وه .

وفي رواية : ((مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُظِلَّهُ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ فَلْيُنْظِرْ مُعْسِراً أَوْ لِيَضَعْ لَهُ))^(۸) . واته : هه ر که سیك پیئی خۆشه خوای په روه ردگار له (ساحه ی مه حشه ردا) بیخاته ژیر سیبه ری عه رشی خۆیه وه ئەوا با چاوه روانی دواخستنی هیئانه وه ی قه رزی لای نه دار و ده ست نه پویشتوو بکات یان له قه رزه که ی دابشکینیت و له سه ری هه لبگریت .

وَعَنْ حُدَيْفَةَ (رضي الله عنه) قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) : ((تَلَقَّتِ الْمَلَائِكَةُ رُوحَ رَجُلٍ مِمَّنْ كَانَ

قَبْلَكُمْ فَقَالُوا : أَعْمَلْتَ مِنَ الْخَيْرِ شَيْئًا ؟ قَالَ : لَا ، قَالُوا : تَذَكَّرْ ، قَالَ : كُنْتُ أَدَايُنِ النَّاسِ فَأَمُرُ فِتْيَانِي أَنْ يُنْظَرُوا الْمُعَسِّرَ وَيَتَحَوَّرُوا عَنِ الْمُوسِرِ ، قَالَ : قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ : «تَحَوَّرُوا عَنْهُ»^(٩) . واته : پیغهمبهری خوا **(عَلَيْهِ السَّلَامُ)** فرمویه تی : فریشته کان (پروچی) پیاویک له وانه ی پیش ئیوه یان وه رگرت ، ئەنجا ووتیان : ئایا تو هیچ خیر و چاکهت کردووه ؟ ئەویش ووتی : نه خیر ، ووتیان : بیربکه ره وه ، ووتی : من قهرزم ده دا به خه لک و ئەنجا فرمانم ده کرد به خزمه تکار و کارمهنده کانم که وا چاوه پروانی دواخستنی هیئانه وه ی قهرزی لای نه دار و ده ست نه پویشتوو بکه ن و خاتری ده سترویشتوویش بگرن و چاوپویشی لی بکه ن ، فرموی : خوای گه وره و به تواناش به فریشته کانی فرموو : ئیوهش لی بیورن و چاوپویشی لی بکه ن .

* به زهیی هاتنه وه به قهرزازی نه دار و ده ست کورت به شیکه له چاکه :

عَنْ عَائِشَةَ **(رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا)** قَالَتْ : سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ **(صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)** صَوْتَ خُصُومٍ بِالْبَابِ عَالِيَةً أَصْوَاتُهُمَا وَإِذَا أَحَدُهُمَا يَسْتَوْضِعُ الْآخَرَ وَيَسْتَرْفِقُهُ فِي شَيْءٍ وَهُوَ يَقُولُ : وَاللَّهِ لَا أَفْعَلُ ، فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ **(صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)** عَلَيْهِمَا فَقَالَ : «أَيُّنِ الْمُنْتَأَلِي عَلَى اللَّهِ لَا يَفْعَلُ الْمَعْرُوفَ ؟ قَالَ : أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَلَهُ أَيُّ ذَلِكَ أَحَبُّ»^(١٠) . واته : پیغهمبهری خوا **(عَلَيْهِ السَّلَامُ)** گوئی بیستی ده مه ده می و دهنگ به ززی دوو که س بوو له پیش ده رگاوه که وا یه کیکیان داوای له وه که ی تر ده کرد شتی که له قهرزه که ی دابشکیئیت و که م بکاته وه له سه ری و به به ززی و نه رم و نیان بیست له داوا کردنه وه ی قهرزه که یدا ، ئەویش ده بیوت : سویند به خوا ئەمه ناکه م ، بویه پیغهمبهری خوا **(عَلَيْهِ السَّلَامُ)** رویشته ده ره وه بویان و فرموی : کوا له کوئی به ئەوه ی که وا سویند به خوا ده خوات که خیر و چاکه نه کات ؟ ئەویش ووتی : منم ئەی پیغهمبهری خوا جا هر کامیکیانی پی خووشه با ئەوه یان هه لبرئیت .

^(٩) صحیح البخاری رقم : (٢٣٩١) و صحیح مسلم رقم : (١٥٦٠) واللفظ لمسلم .

قال الإمام النووي : (وفي هذه الأحاديث : فضل إظهار المعسر ، والوضع عنه إما كل الدين ، وإما بعضه من كثير أو قليل ، وفضل المساحة في الإيتضاء وفي الاستيفاء ؛ سواء استؤتي من مؤسر أو معسر ، وفضل الوضع من الدين ، وأنه لا يختلف شيء من أفعال الخير ؛ فلعلة سبب السعادة والرحمة) [شرح صحيح مسلم : (٦ / ٧٠)] .

وقال الإمام القرطبي : (ففي هذه الأحاديث من الترهيب ما هو منصوص فيها ، وحديث أبي قتادة يدل على أن رب الدين إذا علم عسرة غريمه أو ظنها حرمت عليه مطالبته وإن لم تثبت عسرته عند الحاكم ، وإظهار المعسر : تأخيره إلى أن يوسر ، والوضع عنه : إسقاط الدين عن ذمته ، وقد جمع المعين أبو اليسر لغريمه حيث محا عنه الصحيفة وقال له : إن وجدت قضاء فاقض وإلا فأنت في حل) تفسير القرطبي : (٣ / ٣٧٥) .

^(١٠) صحيح مسلم رقم : (١٥٥٧) .

* ترسناکی و زیان و زهره‌رکابی قهرزو و قهرزاری :

۱. قهرز و قهرزاری سهری پیاوی قهرزار له درۆ و پهیمان شکاندنه وه دهردهکات :

عَنْ عَائِشَةَ (رضي الله عنها) قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (ﷺ) أَكْثَرَ مَا يَتَعَوَّذُ مِنَ الْمَعْرَمِ وَالْمَأْتَمِ؟ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَكْثَرَ مَا تَتَعَوَّذُ مِنَ الْمَعْرَمِ: قَالَ: ((إِنَّهُ مِنْ عَرَمٍ حَدَّثَ فَكَذَبَ وَوَعَدَ فَأَخْلَفَ))^(۱). واته : پیغه‌مبه‌ری خوا (رضي الله عنه) زۆر جارێک په‌نای ده‌گرت به‌ خوا له قهرزاری و تاوانباری ، منیش ووتم : ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ئه‌وه له به‌ر چی زۆر جارێک په‌نا ده‌گرت به‌ خوا له قهرزاری ؟ فه‌رمووی : چونکه هه‌ر که‌سیک قهرزار بوو ئه‌گه‌ر قسه‌ی کرد درۆ ده‌کات و ئه‌گه‌ر وه‌عد و په‌یمانیشی دا به‌ جێی ناهێنیت .
وه له فه‌رموده‌که‌ی پیشوودا پیاوه قهرزاره‌که ووتی : (خَشِيتُ وَاللَّهِ أَنْ أُحَدِّثَكَ فَأَكْذِبَكَ ، وَأَنْ أَعِدَّكَ فَأُخْلِفَكَ) واته : سویند به‌ خوا ترسام قست له‌ گه‌لدا بکه‌م و درۆ بکه‌م ، وه وه‌عد و په‌یمانت پێ بدهم و نه‌یه‌مه‌ سه‌ر و پیچه‌وانه‌ی بکه‌م .

۲. قهرزاری پیاوی قهرزار توشی سته‌م ده‌کات و غه‌یبه‌ت کردن و سزادانیسی جه‌لال ده‌کات :

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ﷺ) قَالَ: ((مَطْلُ الْعَيْيِ ظُلْمٌ))^(۲). واته : دوا خستنی بردنه‌وه‌ی قهرز له لایه‌ن که‌سیکه‌وه که ده‌ستی بچیت و بتوانیت قهرزه‌که بداته‌وه سته‌م و زولمه .
وه ئه‌وه‌ش بزانه که‌وا پیغه‌مبه‌ری خوا (رضي الله عنه) فه‌رموویه‌تی : ((الظُّلْمُ ظُلْمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ))^(۳). واته : سته‌م و زولم کردن تاریکی‌یه له‌ پۆژی دوایدا . وَعَنْ عَمْرِو بْنِ الشَّرِيدِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (ﷺ) قَالَ: ((لَيْتُ الْوَالِدَ يُجِلُّ عِرْضَهُ وَعُمْوَيْتَهُ))^(۴). واته : ئه‌وه که‌سه‌ی که توانای هه‌یه قهرز بداته‌وه به‌لام نایداته‌وه و دوا ده‌خات ئه‌مه‌ غه‌یبه‌ت کردن و سومعه‌ت شکاندن و سزا دان و تۆله‌ لێسه‌ندنه‌وه‌ی جه‌لال ده‌کات .
وه زانایان فه‌رموویانه دواخستنی دانه‌وه‌ی قهرز له لایه‌ن که‌سیکه‌وه که توانای هه‌بیت بیداته‌وه و به‌لام که‌م ترخه‌می ده‌کات و به‌ بێ عوز و بیانو دوا ده‌خات و ئه‌مرو و به‌یانی و پانزه‌ی مانگ و سه‌ری مانگ

^(۱) صحیح سنن النسائي رقم : (۵۴۵۴) .

^(۲) صحیح البخاري رقم : (۲۲۸۷) و (۲۴۰۰) و صحیح مسلم رقم : (۱۵۶۴) .

^(۳) صحیح البخاري رقم : (۲۴۴۷) و صحیح مسلم رقم : (۲۵۷۹) .

^(۴) صحیح سنن أبي داود رقم : (۳۶۲۸) و صحیح سنن النسائي رقم : (۴۳۷۳) .

دهکات ئهوا یه کیك له تاوانه گه وره کانی (الکبائر) ئه نجام داوه و پئی ده بیئت به (فاسق) و شایسته ی ئه وه یه که شکاتی لیبکریت و به ند و سجنیش بکریت .

۳ - قهرز و قهرزاری هه ندیک جار موسلمان دوچار ی ریبیا خواردن ده کاتوهه :

ئهم خاله له کۆتایی ئهم نووسراوه دا به ووردی پوون ده که یه وهه (إن شاء الله) .

۴ - پیغه مبهری خوا (ﷺ) نویژی جه نازه ی نه ده کرد له سه ر مردووی قهرزار :

عَنْ جَابِرٍ (رضي الله عنه) قَالَ : ((كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا يُصَلِّي عَلَى رَجُلٍ مَاتَ وَعَلَيْهِ دَيْنٌ ...))^(۱۵) . واته : پیغه مبهری

خوا (ﷺ) نویژی جه نازه ی نه ده کرد له سه ر پیاوی مردوو ئه گه ر قهرزار بپوايه ...

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُؤْتِي بِالرَّجُلِ الْمَتَوَقِّ عَلَيْهِ الدَّيْنُ فَيَقُولُ : ((هَلْ تَرَكَ لِدَيْنِهِ مِنْ

فَضَاءٍ ؟ فَإِنْ حُدِّثَ أَنَّهُ تَرَكَ وَفَاءً صَلَّى عَلَيْهِ وَإِلَّا قَالَ لِلْمُسْلِمِينَ : صَلُّوا عَلَيَّ صَاحِبِكُمْ ...))^(۱۶) . واته :

پیغه مبهری خوا (ﷺ) پیاوی مردووی قهرزاریان ده هیئا بۆ لای و ئه ویش پرسیاوی ده کرد ئایا هیهچ

پاره ی به جی هیشتوو ه بۆ قهرزه که ی ؟ جا ئه گه ر پئی بووترایه ئه وه نده ی به جی هیشتوو ه که به شی

قهرزه که ی بکات ئهوا نویژی جه نازه ی له سه ر ده کرد ئه گینا به موسلمانانی ده فه رموو : خۆتان نویژ له

سه ر هاوه له که تان بکه ن ... وَعَنْ جَابِرٍ (رضي الله عنه) قَالَ : ((مَاتَ رَجُلٌ فَعَسَلْنَاهُ وَكَفَّنَاهُ وَحَنَطْنَاهُ وَوَضَعْنَا لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ

حَيْثُ تُوَضَّعُ الْجَنَائِزُ عِنْدَ مَقَامِ جَبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ ، ثُمَّ آذَنَّا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بِالصَّلَاةِ عَلَيْهِ فَجَاءَ مَعَنَا

خُطْبَى ثُمَّ قَالَ : لَعَلَّ عَلَيَّ صَاحِبِكُمْ دَيْنًا ؟ قَالُوا : نَعَمْ دِينَارَانِ ، فَتَخَلَّفَ ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ مِمَّنْ يُقَالُ لَهُ أَبُو قَتَادَةَ : يَا

رَسُولَ اللَّهِ هُمَا عَلَيَّ ، فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ : هُمَا عَلَيْكَ وَبِي مَالِكَ وَالْمَيْتُ مِنْهُمَا بَرِيءٌ ؟ فَقَالَ : نَعَمْ ،

فَصَلَّى عَلَيْهِ ، فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا لَقِيَ أَبَا قَتَادَةَ يَقُولُ : مَا صَنَعْتَ الدِّينَارَيْنِ ؟ حَتَّى كَانَ آخِرَ ذَلِكَ قَالَ :

قَدْ قَضَيْتُهُمَا يَا رَسُولَ اللَّهِ ، قَالَ : الْآنَ حِينَ بَرَدَتْ عَلَيْهِ جِلْدُهُ))^(۱۷) . واته : پیاویک مرد و ئیمه ش شو ردمان و

کفن پۆش و بۆن خۆشمان کرد و له و جیگایه دا دامان نا بۆ پیغه مبهری خوا (ﷺ) که وا جه نازه ی تیدا

داده نریت بۆ کردنی نویژی مردوو له لای جیگای وه ستانی جبریل ، پاشان پیغه مبهری خوامان (ﷺ)

^(۱۵) صحیح سنن أبي داود رقم : (۳۳۴۳) و صحیح سنن النسائي رقم : (۱۹۶۲) .

^(۱۶) صحیح سنن الترمذي رقم : (۱۰۷۰) .

^(۱۷) رواه الحاكم : (۲ / ۵۸) والبيهقي : (۶ / ۷۴) وحسنه الألباني في صحیح الجامع الصغير رقم : (۲۷۵۳) وأصله في صحیح

البخاري رقم : (۲۲۸۹) وانظر : فتح الباري شرح صحیح البخاري : (۴ / ۵۸۸ . ۵۹۰) .

تاگادار کرده وه بۆ ئه وهی نوژیی جه نازهی له سهر بکات جا پیغه مبهری خوا (عَلَيْهِ السَّلَام) چه ند ههنگاوێک له گه لماندا هات و ئه نجا فهرمویی : له وانهیه هاوه له مردووه که تان قهرزی به سهر وه بیئت ؟ ووتیان :

به لئی دوو دینار قهرزاره ، بۆیه پیغه مبهر (عَلَيْهِ السَّلَام) خۆی دوا خست و نه هات ، ئه نجا پیاوێک که پئی دوترا (أبو قتادة) ووتی : ئه ی پیغه مبهری خوا ئه وه دوو دیناره له سهر من ، جا بهرده وام پیغه مبهری خوا (عَلَيْهِ السَّلَام) دهی فهرموو : ئه وه دوو دیناره بژاردنی له سهر توویه و ده بیئت له پارهی تو بدریته وه و مردووه که ش بئ بهری یه لئی ؟ ووتی : به لئی ، ئه نجا پیغه مبهری خوا (عَلَيْهِ السَّلَام) نوژیی له سهر جه نازه که کرد ، وه بهرده وام پیغه مبهری خوا (عَلَيْهِ السَّلَام) ئه گهر بگه شتبا یهت به (أبو قتادة) پئی ده فهرموو : دوو دیناره که چیان به سهر هات ؟ هه تا وه کو له دوا جاریاندا ووتی : ئه ی پیغه مبهری خوا بژاردوو من ، پیغه مبهری خواش (عَلَيْهِ السَّلَام) فهرمویی : نا ئیستا پیستی ئه وه مردووه فینک بوویه وه .

قال الحافظ له حجر : (وَفِي هَذَا الْحَدِيثِ : إِشْعَارٌ بِصُعُوبَةِ أَمْرِ الدِّينِ ، وَأَنَّه لَا يَنْبَغِي تَحْمُلُهُ إِلَّا مِنْ ضَرُورَةٍ) (۱۸) .
واته : له م فهرمووده یه وه ههست به وه ده که یهت که وا قهرز و قهرزازی چه ند نار په حهت و قورسه ، وه نابیئت خۆت بخه یته ژیر قهرزه وه ئیلا له کاتی زۆر پیویست و زه ورودا نه بیئت .

۵ . مردووی قهرزار له چاکه کانی قهرزه کهس بۆ ده دریتته وه :

عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رضي الله عنه) قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) : ((مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ دِينَارٌ أَوْ دِرْهَمٌ قُضِيَ مِنْ حَسَنَاتِهِ لَيْسَ تَمَّ دِينَارٌ وَلَا دِرْهَمٌ)) (۱۹) . واته : ههر که سیك بمریت و دیناریک یان دره میك قهرزی به سهر وه بیئت ئه وا له چاکه کانی ئه وه قهرزه ی بۆ ده دریتته وه ، له پۆژیکدا که دینار و دره م نیه .

۶ . مردووی قهرزار نه گهر شه هیدیش بیئت ناچیتته ناو به هه شه وه تا وه کو قهرزه کهس بۆ نه بژیرد ریئت

: عَنْ تَوْبَانَ (رضي الله عنه) (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنَّهُ قَالَ : ((مَنْ فَازَ الرُّوحَ الْجَسَدَ وَهُوَ بَرِيءٌ مِنْ ثَلَاثٍ دَخَلَ الْجَنَّةَ : مِنَ الْكِبْرِ وَالْعُلُوِّ وَالِدَيْنِ)) (۲۰) . واته : ههر که سیك (پۆح و گیانی) جیا بوویه وه له لاشه ی و بئ بهری بوو له سئ شت ئه وا ده چیتته به هه شه وه : فیز زلی و خۆبه زل زانین ، و دزی کردن له دهسته وتی جه نگ پیش دابه ش کردنی ، و قهرز .

(۱۸) فتح الباري شرح صحيح البخاري : (۴ / ۵۹۰) .

(۱۹) صحيح سنن ابن ماجه رقم : (۲۴۱۴) .

(۲۰) سلسلة الأحاديث الصحيحة رقم : (۲۷۸۵) وصحيح سنن ابن ماجه رقم : (۲۴۱۲) .

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ﷺ) : ((نَفْسُ الْمُؤْمِنِ مُعَلَّقَةٌ بِدَيْنِهِ حَتَّى يُقْضَى عَنْهُ))^(۲۱) . واته : (پوچ و گیانی) نیماندار په یوه ست و هه لوسراوه به و قهرزه وه که له سه ریته تی تاوه کو بوی دهر دیته وه .
 قال الصنعاني : (وَهَذَا الْحَدِيثُ مِنَ الدَّلَائِلِ عَلَى أَنَّهُ لَا يَزَالُ الْمَيِّتُ مَشْغُولًا بِدَيْنِهِ بَعْدَ مَوْتِهِ ، فَفِيهِ حَثٌّ عَلَى التَّخَلُّصِ عَنْهُ قَبْلَ الْمَوْتِ ، وَأَنَّهُ أَهْمُ الْخُفُوقِ ، وَإِذَا كَانَ هَذَا فِي الدَّيْنِ الْمَأْخُوذِ بِرِضَا صَاحِبِهِ فَكَيْفَ بِمَا أُخِذَ عَضْبًا وَنَهْبًا وَسَلْبًا؟!)^(۲۲) . واته : ئەم فەرمووده یه به لگه یه له سه ر ئه وه ی که به رده وه ام مردوو دوی مردنی خاریکه و په یوه سته به قهرزه که یه وه ، بوی هاندانی تیدایه بو خو پزگار کردن له قهرز پیش مردن ، وه قهرزیش گرنگترین ماف و حقه ی خه لکه به سه ر مردووه وه ، جا ئه گه ر ئه مه بو پاره و مالیک بیت که به په زامه ندی خاوه نه که ی به قهرز برا بیت .. ده بیت ئه وه ی که به ده ست به سه را گرتن و به زورداری و به تالانی ده بریت چو ن بیت؟! .

وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ﷺ) قَالَ : ((يُعْتَقَرُ لِلشَّهِيدِ كُلُّ ذَنْبٍ إِلَّا الدَّيْنَ))^(۲۳) . واته : خوا له هه موو تاوانیکی شهید خو ش ده بیت تنها له قهرز نه بیت .
 وفي رواية : ((الْقَتْلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُكْفِّرُ كُلَّ شَيْءٍ إِلَّا الدَّيْنَ)) . واته : شهیدبون له پیناوی خوادا ده بیت ه که فاره ت و هوی سپینه وه ی هه موو تاوانیک تنها قهرز نه بیت .

وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَحْشٍ (رضي الله عنه) قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (ﷺ) قَاعِدًا حَيْثُ تُوَضَعُ الْحَنَائِزُ فَرَفَعَ رَأْسَهُ قِبَلَ السَّمَاءِ ثُمَّ خَفَضَ بَصَرَهُ فَوَضَعَ يَدَهُ عَلَى جَبْهَتِهِ فَقَالَ : سُبْحَانَ اللَّهِ مَا أَنْزَلَ مِنَ التَّشْدِيدِ ! قَالَ : فَتَفَرَّقْنَا وَسَكَنْنَا ، حَتَّى إِذَا كَانَ الْعَدُوُّ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ فَعَلْنَا : مَا التَّشْدِيدُ الَّذِي نُزِّلَ فِي الدَّيْنِ ؟ قَالَ : ((وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ قُتِلَ رَجُلٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ عَاشَ ثُمَّ قُتِلَ ثُمَّ عَاشَ ثُمَّ قُتِلَ وَعَلَيْهِ دَيْنٌ مَا دَخَلَ الْجَنَّةَ حَتَّى يُقْضَى عَنْهُ دَيْنُهُ))^(۲۴) .

وفي رواية : ((سُبْحَانَ اللَّهِ مَاذَا أَنْزَلَ مِنَ التَّشْدِيدِ فِي الدَّيْنِ ؟ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ أَنَّ رَجُلًا قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ أُحْيِيَ ، ثُمَّ قُتِلَ ثُمَّ أُحْيِيَ وَعَلَيْهِ دَيْنٌ مَا دَخَلَ الْجَنَّةَ حَتَّى يُقْضَى عَنْهُ دَيْنُهُ))^(۲۵) . واته : پیغه مبهری خوا (ﷺ) له و جیگایه دا دانیشتبوو که وا جه نازه ی تیدا داده نریت ، ئه نجا سه ری به رز کرده وه به ره و ئاسمان ئه نجا

^(۲۱) صحیح سنن الترمذی رقم : (۱۰۷۸) و صحیح سنن ابن ماجه رقم : (۲۴۱۳) .

^(۲۲) سبل السلام شرح بلوغ المرام : (۹۲ / ۲) .

^(۲۳) صحیح مسلم رقم : (۱۸۸۶) .

^(۲۴) صحیح الترغیب والترهیب رقم : (۱۸۰۴) .

^(۲۵) صحیح سنن النسائی رقم : (۴۶۸۴) و صحیح الجامع الصغیر رقم : (۳۶۰۰) .

چاوی به ره و زهوی نزم کرده وه و دهستی خسته سهر تیولسی (نیوچاوانی) و پاشان ووتی : پاکی و بیگردی بۆ خوا له هه موو که م و کوری یه که .. نه وه چی دابه زیوه له تووندی و نارپه حتی ! نه نجا نیمه ش هه ستاین و بی دنگ بووین ، جا که به یانی هات پرسیارم کرد له پیغه مبهری خوا (علیه السلام) و ووتمان : نه و تووندی و نارپه حتی یه چی بوو که دابه زی ؟ فه رموی : سه بارهت به قهرز بوو ، سویند به و که سه ی که گیانی منی به دهسته نه گهر پیاویک له پیناوی خوادا بکوژریت ، و نه نجا زیندوو ببیته وه و نه نجا بکوژریت ، نه نجا زیندوو ببیته وه و نه نجا بکوژریت به لام قهرزی به سه ره وه بیته نه و ناچیته ناو به هه شته وه هه تا وه کو قهرزه که ی بۆ ده دریته وه .

وَعَنْ سَعْدِ بْنِ الْأَطْوَلِ (رضي الله عنه) أَنَّ أَخَاهُ مَاتَ وَتَرَكَ ثَلَاثِمِائَةَ دِرْهَمٍ وَتَرَكَ عِيَالًا فَأَرَدْتُ أَنْ أُنْفِقَهَا عَلَى عِيَالِهِ فَقَالَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وآله وسلم) : «إِنَّ أَخَاكَ مُحْتَبَسٌ بِدِينِهِ فَأَفْضِ عَنْهُ ، فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ أَدَيْتُ عَنْهُ إِلَّا دِينَارَيْنِ ادَّعَتْهُمَا امْرَأَةٌ وَلَيْسَ لَهَا بَيِّنَةٌ ، قَالَ : فَأَعْطِهَا فَإِنَّهَا حُجَّةٌ»^(٢٦) . واته : براكه م مرد و سئ سه د (٣٠٠) دره می به میراتی و خیزانیکی به جیهیشت ، منیش ویستم نه و پاره یه بده م به شتومه ک و پیداو یستی پی بکریم بۆ خیزانه که ی ، پیغه مبه ریش (علیه السلام) فه رموی : براكه ت به ند کراوه به هوی قهرزه که یه وه بویه قهرزه که ی بده ره وه ، ووتم : نه ی پیغه مبهری خوا هه موو قهرزه که م بۆ دایه وه ته نها دوو دینار نه بیته که و نا فره تی که داخوای ده کات و به لگه شی نی یه ، فه رموی : بیده ری چونکه نه و له سه ره حقه و راست ده کات .

قال الحافظ ابن عبد البر : (وفي حديث هذا الباب معانٍ من الفقه :

... ومنها أن المرء يُحْبَسُ عن الجنة من أجل دَيْنِهِ حتى يقع القصاص .

ومنها أن القضاء عن الميت بعده في الدنيا ينفع الميت في الآخرة .

ومنها أن الميت إنما يُحْبَسُ عن الجنة بدَيْنِهِ : إذا كان له وفاء ولم يوص به ولم يشهد عليه ، والوصية بالدين فرض عند الجميع إذا لم يكن عليه بيئته ، فإذا لم يوص به كان عاصياً وبعضياته ذلك يُحْبَسُ عن الجنة والله أعلم ... وقد تكلمنا على هذا الدين هذا الذي يُحْبَسُ به صاحبه عن الجنة ، والله أعلم هو الذي قد ترك له وفاء ولم يوص به أو قدر على الأداء فلم يؤده أو أدانه في غير حق أو في سرف أو في سفهٍ ومات ولم يؤده ، وأما من أدان في حق واجبٍ لِفَاقَةٍ أو عُسرٍ ومات ولم يترك وفاء فإنَّ الله لا يَحْسِبُهُ به عن الجنة إن شاء الله لأنَّ على

السلطان فرضاً أَنْ يُؤَدِي عَنْهُ ذَنْبُهُ إِمَّا مِنْ جَمَلَةِ الصَّدَقَاتِ أَوْ مِنْ سَهْمِ الْغَارِمِينَ أَوْ مِنْ الْفِيءِ الرَّاجِعِ عَلَى الْمُسْلِمِينَ مِنْ صَنُوفِ الْفِيءِ) (۲۷) .

* په نا گرتن به خوی گهوره له قهرز و قهرزای :

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضي الله عنه) أَنَّهُ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (ﷺ) كَثِيراً مَا يَدْعُو بِهَذِهِ الدَّعَوَاتِ : ((اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحُزْنِ وَالْعَجْزِ وَالْكَسَلِ وَالْبُخْلِ وَالْجُبْنِ وَضَلَعِ الدَّيْنِ وَعَلْبَةِ الرَّجَالِ)) (۲۸) . واته : من زور جارېك ده مېبست پيغه مېبېرى خوا (ﷺ) به م دوعا يانه ده پاراپيه وه : خوايه من په نات پي ده گرم له غه مېبارى و نارېحه تى و بى توانايى و ته مېلې و پره زيلى و ترسنو كى و قورسى قهرز و زال بوونى پياوان .

وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ (رضي الله عنه) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ﷺ) كَانَ يَدْعُو بِهَذِهِ الْكَلِمَاتِ : ((اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَلْبَةِ الدَّيْنِ ...)) (۲۹) . واته : پيغه مېبېرى خوا (ﷺ) به م ووشانه ده پاراپيه وه و دوعا ي ده كرد و ده يفه رموو : خوايه من په نات پي ده گرم له زال بوونى قهرز به سه رمه وه ...

هوئى نه مېش له م فه رموو ده يه ي خواره وه دا باس كراوه :

عَنْ عَائِشَةَ (رضي الله عنها) قَالَتْ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (ﷺ) أَكْثَرَ مَا يَتَعَوَّذُ مِنَ الْمَعْرَمِ وَالْمَأْتَمِ ، قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَكْثَرَ مَا تَتَعَوَّذُ مِنَ الْمَعْرَمِ ؟ قَالَ : ((إِنَّهُ مِنْ غَيْرِمَ حَدَّثَ فَكَذَبَ وَوَعَدَ فَأَخْلَفَ)) (۳۰) . واته : پيغه مېبېرى خوا (ﷺ) زور جارېك په ناي ده گرت به خوا له قهرزاي و تاوانبارى ، منيش ووتم : نه ي پيغه مېبېرى خوا نه وه له بهر چى زور جارېك په ناي ده گرت به خوا له قهرزاي ؟ فه رموو ي : چونكه هه ركه سيك قهرزار بوو نه گه رقه سه ي كرد درو ده كات و نه گه ر وه عد و په يمانيشى بدات ده يشكي نيئت .

قال الحافظ ابن حجر : (قَالَ الْمُهَلَّبُ : يُسْتَفَادُ مِنْ هَذَا الْحَدِيثِ : سَدُّ الذَّرَائِعِ ؛ لِأَنَّهُ (ﷺ) اسْتَعَاذَ مِنَ الدَّيْنِ ، لِأَنَّهُ فِي الْعَالِبِ ذَرِيعَةٌ إِلَى الْكُذْبِ فِي الْحَدِيثِ وَالْخُلْفِ فِي الْوَعْدِ مَعَ مَا لِصَاحِبِ الدَّيْنِ عَلَيْهِ مِنَ الْمَقَالِ ا هـ . وَيُجْتَمَلُ أَنْ يُرَادَ بِالْاسْتِعَاذَةِ مِنَ الدَّيْنِ الْاسْتِعَاذَةُ مِنَ الْاِحْتِيَاجِ إِلَيْهِ حَتَّى لَا يَقَعَ فِي هَذِهِ الْعَوَائِلِ ، أَوْ مِنْ عَدَمِ الْقُدْرَةِ عَلَى وَقَائِهِ حَتَّى لَا تَبْقَى تَبِعَتُهُ ...

(۲۷) التمهيد : (۲۳ / ۲۳۸ - ۲۳۹) ، وانظر : تفسير القرطبي : (۴ / ۲۷۴) .

(۲۸) صحيح البخاري رقم : (۶۳۶۹) ومسند الإمام أحمد رقم : (۱۳۶۵۰) واللفظ له .

(۲۹) صحيح سنن النسائي رقم : (۵۴۸۸) وصحيح الجامع الصغير رقم : (۱۲۹۶) .

(۳۰) صحيح البخاري رقم : (۲۳۹۷) .

ثُمَّ رَأَيْتَ فِي "حَاشِيَةِ ابْنِ الْمُعْتَبِرِ" : لَا تَنَاقُضَ بَيْنَ الْإِسْعَادَةِ مِنَ الدِّينِ وَجَوَازِ الْإِسْتِدَانَةِ لِأَنَّ الدِّيَّ اُسْتَعِيدَ مِنْهُ عَوَائِلُ الدِّينِ ، فَمَنْ أَدَانَ وَسَلِمَ مِنْهَا فَقَدْ أَعَادَهُ اللَّهُ وَفَعَلَ جَائِزًا ...

وقال أيضاً : قَالَ ابْنُ الْمُعْتَبِرِ : أَنَّ الدِّينَ لَا يُخْلُكُ بِالدِّينِ ، وَأَنَّ الْإِسْعَادَةَ مِنْهُ لَيْسَتْ لِذَاتِهِ بَلْ لِمَا يُخْشَى مِنْ عَوَائِلِهِ^(٣١) . واته : له م فهرمودهيه سودييك دهبينين كه بريتييه له بنه ماي (گرتني ريگاكان و هوكاره كاني بهره و تاوان چوون / سد الذرائع) چونكه پينغه مبر (عليه السلام) په ناي به خوا گرتووه له قهرزه له بهر نه وهی زور جاريك قهرز ريگا و هوپه كه بو درو كردن له قسه كردن و به جينه هيناني و وعد و په يماندا له گه ل نه وهی كه خاوهن قهرزه كه قسهی سواره به سه ريه وه ، و له وانه يه مه به ست به په نا گرتن له

^(٣١) فتح الباري : (٥ / ٧٧) ، **فائدة** : ذكر الإمام القرطبي أمثلة على عوائل الدين قائلاً : (قال النبي ﷺ) : ((الدَّيْنُ شَيْنٌ الدِّينِ)) وَرُوِيَ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ : ((الدَّيْنُ هَمٌّ بِاللَّيْلِ وَمَذَلَّةٌ بِالنَّهَارِ)) قَالَ عُلَمَاؤُنَا : وَإِنَّمَا كَانَ شَيْنًا وَمَذَلَّةً لِمَا فِيهِ مِنْ شُغْلِ الْقَلْبِ وَبِالْوَالِ وَالْهَمِّ اللَّازِمِ فِي قَضَائِهِ وَالتَّنْذِيلِ لِلْغَرِيمِ عِنْدَ لِقَائِهِ وَتَحْمِلِ مِنْتِهِ بِالتَّأخِيرِ إِلَى حِينِ أَوَانِهِ وَرَبِمَا يَعِدُّ مِنْ نَفْسِهِ الْقَضَاءَ فَيُخْلَفُ أَوْ يَحْدُثُ الْغَرِيمَ بِسَبَبِهِ فَيَكْذِبُ أَوْ يَحْلِفُ لَهُ فَيَحْثُ ذَلِكَ ، وَلِهَذَا عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَتَعَوَّذُ مِنَ الْمَأْتَمِّ وَالْمَعْرَمِ وَهُوَ الدِّينُ قَبِيلٌ لَهُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَكْثَرَ مَا تَتَعَوَّذُ مِنَ الْمَعْرَمِ ؟ فَقَالَ : ((إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا عَرِمَ حَدَّثَ فَكَذَّبَ وَوَعَدَ فَأَخْلَفَ)) ، وَأَيْضًا فَرَبِمَا قَدِمَاتٍ وَلَمْ يَقْضِ الدِّينَ فَيُرْتَهَنَ بِهِ كَمَا قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ : ((نَسْمَةُ الْمُؤْمَنِ مَرْتَهَنَةٌ فِي قَبْرِهِ بِدِينِهِ حَتَّى يَقْضَى عَنْهُ)) ، وَكُلُّ هَذِهِ الْأَسْبَابِ مَشَاتِنٌ فِي الدِّينِ تُذْهِبُ جَمَالَهُ وَتُنْقِصُ كَمَالَهُ ، وَاللَّهُ أَعْلَمُ) تفسیر القرطبي : (٣ / ٤١٧) .

تخریخ الأحادیث التي ذكرها الإمام القرطبي في قوله هذا :

أ / ((الدَّيْنُ شَيْنٌ الدِّينِ)) حديثٌ موضوع [سلسلة الأحاديث الضعيفة والموضوعة رقم : (٤٧٢) ، وضعيف الجامع الصغير رقم : (٣٠٣٢)] .

ب / ((الدَّيْنُ هَمٌّ بِاللَّيْلِ وَمَذَلَّةٌ بِالنَّهَارِ)) حديثٌ ضعيف جداً [سلسلة الأحاديث الضعيفة والموضوعة رقم : (٣٦١٩) ، وضعيف الجامع الصغير رقم : (٣٠٣٣)] .

ج / ((إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا عَرِمَ حَدَّثَ فَكَذَّبَ وَوَعَدَ فَأَخْلَفَ)) حديث صحيح أخرجه البخاري رقم : (٢٣٩٧) .

د / ((نَسْمَةُ الْمُؤْمَنِ مَرْتَهَنَةٌ فِي قَبْرِهِ بِدِينِهِ حَتَّى يَقْضَى عَنْهُ)) حديث صحيح أوردته الإمام القرطبي بمعناه وأصله ((نَفْسُ الْمُؤْمِنِ مُعَلَّقَةٌ بِدِينِهِ حَتَّى يَقْضَى عَنْهُ)) [صحيح سنن الترمذي رقم : (١٠٧٨) وصحيح سنن ابن ماجه رقم : (٢٤١٣)] ، أمّا الحديث بلفظ : ((إِنَّ صَاحِبَ الدِّينِ مُرْتَهَنٌ فِي قَبْرِهِ حَتَّى يَقْضَى عَنْهُ دِينُهُ)) فضعيف جداً [ضعيف الترغيب والترهيب رقم : (١١٣٦) ، وانظر : سلسلة الأحاديث الضعيفة والموضوعة رقم : (٥٥٧ / ٣)] .

تنبيه : ذكرْتُ قول القرطبي هذا لفائدتين اثنتين هما :

١ . الاستئناس بما ذكره من عوائل الدين وآفاته التي صحت بها الأحاديث .

٢ . التنبيه على ما ذكره من الأحاديث الضعيفة ، إذ لا يجوز الاستدلال بالضعيف ولا يجوز ذكره إلا مع بيان ضعفه كما تقرر عند المحققين .

قهرز بریتی بیّت له پهنا گرتن له پیویستی بوون به قهرز تاوه کو نه که ویته ناو ئه م سهرئه نجامه خراپانه وه یان له وانه یه بریتی بیّت له پهنا گرتن له بی توانا بوون له سهر قهرزدانه وه تاوه کو به پرسیاریتی به سهر وه نه مینیت ...

ئه نجا له "حاشیه بن المنیر" دا بینیم نووسرابوو : هیچ تیهه لچوون و پیچه وانه بوونیک نییه له نیوان (پهنا گرتن له قهرز) و (دروستی قهرزکردن) چونکه ئه وه ی که پهنا ی لسی گراوه بریتی یه له سهرئه نجامه خراپ و ناهه مواره کانی قهرز ، جا ههر که سیک قهرز بکات و سه لامهت و پاریزراو بیّت له و سهرئه نجامه خراپ و ناهه موارانه ی قهرزکردن ئه وا خوا پهنا ی دهدات و کرده وه یه کی دروستی ئه نجامدا وه .

* دوعا کردن بو قهرزدانه وه :

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ : ((اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ وَرَبَّ الْأَرْضِ ... أَقْضِ عَنِّي الدَّيْنَ ...))^(۳۳) . واته : پیغه مبهری خوا (صلى الله عليه وسلم) ئه گهر پرۆشتبا یه ته سهر جیگای خه وتنی دوعای ده کرد و ده یفه رموو : ... خواجه قهرزم بو ببزیره ...

وَعَنْ عَلِيٍّ (رضي الله عنه) أَنَّ مُكَاتِبًا جَاءَهُ فَقَالَ : إِنِّي قَدْ عَجَزْتُ عَنْ كِتَابَتِي فَأَعِزِّي ، قَالَ : أَلَا أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ عَلَّمَنِيهِنَّ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) لَوْ كَانَ عَلَيْكَ مِثْلُ جَبَلٍ صَبِيرٍ دَيْنًا آدَاهُ اللَّهُ عَنْكَ؟ قُلْ : ((اللَّهُمَّ اكْفِنِي بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ ، وَأَغْنِنِي بِفَضْلِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ))^(۳۳) . واته : کۆله یه که که له گه ل خاوه نه که یدا گری به ندی خۆرزگار کردنی به سستیو (عقد المکاتبه) هات بو لای پیشه وای ئیمانداران (علي (رضي الله عنه)) و وتی : من له توانامدا نییه پاره که بدهم به خاوه نه که م بویه هاوکاریم بکه ، ئه ویش فه رموی : ئایا چه ند ووشه یه کت فیتره که م - که پیغه مبهری خوا (صلى الله عليه وسلم) منی پی فیترکدبوو - که وا ئه گهر به ئه ندازه ی (شاخی سه بیر) قهرزت به سهر وه بیّت ئه وا خوا بو تی بداته وه ، بلی : ((اللَّهُمَّ اكْفِنِي بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ ، وَأَغْنِنِي بِفَضْلِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ)) . واته : خواجه به حه لال قایلیم بکه به رامبه ر به حه رامه کانت ، وه ده ولّه مه ندیم بکه له نیعمهت و چاکه کانت به رامبه ر به جگه له خۆت .

^(۳۳) صحیح سنن أبي داود رقم : (۵۰۵۱) .

^(۳۳) صحیح سنن الترمذی رقم : (۳۵۶۳) و صحیح الترغیب والترهیب رقم : (۱۸۲۰) ، و سلسله الأحادیث الصحیحة رقم :

* فهرمان کردن به قهرزدانه وه :

قهرز ئه مانه ته و ده بیټ پیاوی قهرزار بیباته وه بۆ خاوه نه که ی له کاتی دیاری کراوی خۆیدا ئه گهر کاتی بردنه وه ی بۆ دیاری کرابوو یان هر کاتیک توانای هه بوو بیباته وه ئه وا پپوسته دوا ی نه خات بۆ ئه وه ی نه بیټ به خیانه تکار یان سته م کار .

خوای پهروه ردگار فهرموویه تی : ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا﴾ [النساء] . واته : خوا فهرمانتان پپه ده کات به وه ی که ئه مانه ته کان بده نه وه و بیگپرنه وه بۆ خاوه نه کانیان .

جا ئه گهر ئه ندازه یه ک (مه بله غیک) پاره به قهرز بیات ئه وا ده بیته ئه مانه تیک له گهر دنیدا و ده بیټ خیانه تکار نه بیټ و له کاتی دیاری کراوی خۆیدا بیباته وه بۆ خاوه نه که ی ئه گینا ئه م فهرمووده یه ی به سه ردا جی به جی ده بیټ که پیغه مبه ری خوا (ﷺ) سه باره ت به قهرزار فهرموویه تی : ﴿إِنَّهُ مِنْ عَرِمٍ حَدَّثَ فَكَذَّبَ وَوَعَدَ فَأَخْلَفَ﴾ . واته : هر که سیك قهرزار بوو ئه گهر قسه ی کرد درۆ ده کات و ئه گهر وه عد و په یمانیش بدات ده یشکینیت .

له بهر ئه مه قهرز و قهرزاری موسلمان به ره و ئه وه ده بات که سیفته ناپاکه کانی مونا فیق و دوو پوه کان له کردار و گو فتاریدا په نگباته وه چونکه پیغه مبه ری خوا (ﷺ) فهرموویه تی : ﴿آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ : إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ ، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ ، وَإِذَا أُؤْتِيَ خَانًا﴾ (۳۳) . واته : نیشانه و سیفته ی مونا فیق و دوو پوه سیانه : ئه گهر قسه ی کرد درۆ ده کات ، وه ئه گهر وه عد و په یمان و به لئین بدات ده یشکینیت و نایباته سه ر ، وه ئه گهر ئه مانه تی خرایه ژیر ده ست خیانه ت ده کات .

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ﷺ) : «لَوْ كَانَ لِي مِثْلُ أُحُدٍ ذَهَبًا مَا يَسُرُّنِي أَنْ لَا يَبْرُرَ عَلَيَّ ثَلَاثٌ وَعِنْدِي مِنْهُ شَيْءٌ ، إِلَّا شَيْءٌ أُزِيدُهُ لِدِينِي﴾ (۳۴) . واته : ئه گهر به ئه ندازه ی کیوی (ئوحد) زیرو و ئالتونم هه بوایه پیمخوش نه بوو سی پوژی به سه ردا برۆیشتبایه و هیچی لیبمایه ته وه ، ئیلا شتیک نه بیټ که هه لیبگرم بۆ قهرزدانه وه .

(۳۳) صحیح البخاری رقم : (۳۳) و صحیح مسلم رقم : (۵۹) .

(۳۴) صحیح البخاری رقم : (۲۳۸۹) و صحیح مسلم رقم : (۲۳۴۹) .

قال الحافظ : (وَفِيهِ الْإِهْتِمَامُ بِأَمْرِ وَفَاءِ الدِّينِ ، وَمَا كَانَ عَلَيْهِ (ﷺ) مِنْ الرَّهَادَةِ فِي الدُّنْيَا) ^(۳۵) . واته : ئەم
 فهرموده هیه گرنگی دانی تیدایه به بواری وه فاداری و دانه وهی قهرز ، وه ئه وهی که پیغه مبهری خوا
(ﷺ) له سهری بووه له دونیا نه ویستن و پشت هه لکردن له دونیا .

* قهرزخانه وه به چاکه (حُسْنُ الْقَضَاءِ) :

سوننه ت وایه به چاکه قهرز بدریته وه به وهی که زیاتر بیته له ئەندازهی قهرزه که یان به وهی که
 جوړیکی چاکتر بداته وه به خاوهن قهرزه که ، به لام ئەگەر ئەمه به مه رج گیراییت له پیشه وه ئەوا ده بیته
 به ریا :

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ (رضي الله عنه) قَالَ : ((كَانَ لِي عَلَى النَّبِيِّ (ﷺ) ذَيْنُ فَمَضَانِي وَزَادَنِي) ^(۳۶) . واته : قهرزم به لای
 پیغه مبهروه بوو (ﷺ) جا قهرزه که ی دامه وه و زیاتریشی پی دام .

وَعَنْ أَبِي رَافِعٍ (رضي الله عنه) قَالَ : ((اسْتَسَلَفَ رَسُولُ اللَّهِ (ﷺ) بَكْرًا ، فَجَاءَهُهُ إِبِلٌ مِنَ الصَّدَقَةِ فَأَمَرَنِي أَنْ أَقْضِيَ الرَّجُلَ
 بَكْرَهُ ، فَقُلْتُ : لَمْ أَجِدْ فِي الْإِبِلِ إِلَّا جَمَلًا خَيْرًا رُبَاعِيًّا ، فَقَالَ النَّبِيُّ (ﷺ) : أَعْطِهِ إِيَّاهُ فَإِنَّ خَيْرَ النَّاسِ أَحْسَنُهُمْ
 قَضَاءً) ^(۳۷) . واته : پیغه مبهری خوا (ﷺ) ووشتریکی پیگه یشتوو قهرز کرد ، پاشان ووشتری

صه ده قه ی بۆ هات و داوی ئەوه فه رمانی پیکردم که ووشتریکی پیگه یشتوو بده مه وه به خاوه نه که ی ،
 ووتم : له ناو ووشتره کاندایه هچم نه بینیه وه جگه له ووشتری چاک و چوار ساله نه بیته ، پیغه مبه ریش

(ﷺ) فه رموی : به کیك له وانه ی بده ری چونکه باشترینی خه لك ئه وه که سه یه که قهرز به باشترین و
 چاکترین شیوه ده داته وه .

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ : ((كَانَ لِرَجُلٍ عَلَى النَّبِيِّ (ﷺ) سِنٌَّ مِنَ الْإِبِلِ فَجَاءَهُ بِتَقَاضَاهُ فَقَالَ : أَعْطُوهُ ، فَطَلَبُوا
 سِنَّهُ فَلَمْ يَجِدُوا لَهُ إِلَّا سِنًّا فَوْقَهَا ، فَقَالَ : أَعْطُوهُ ، فَقَالَ : أَوْفَيْتَنِي أَوْفَى اللَّهِ بِكَ ، قَالَ النَّبِيُّ (ﷺ) : إِنَّ خَيْرَكُمْ
 أَحْسَنُكُمْ قَضَاءً) ^(۳۸) . واته : پیاویك ووشتریکی ته من دیاریکراوی له لای پیغه مبه ر (ﷺ) بوو به قهرز جا

هات بۆ لای داوی قهرزه که یی لای بکاته وه ، پیغه مبه ریش (ﷺ) فه رموی : بیده نه وه پی ی ،

^(۳۵) فتح الباري شرح صحيح البخاري : (۵ / ۷۰) .

^(۳۶) صحيح البخاري رقم : (۲۳۹۴) وصحيح مسلم رقم : (۶۱۵) .

^(۳۷) صحيح البخاري رقم : (۲۳۹۳) وصحيح مسلم رقم : (۱۶۰۰) وصحيح أبي داود رقم : (۳۳۴۸) واللفظ له .

^(۳۸) صحيح البخاري رقم : (۲۳۹۳) وصحيح مسلم رقم : (۱۶۰۰) واللفظ للبخاري .

صه حابه کانیش گه ران به دواى ئه و ته مه نه دا ده ستیان نه که وت ئیلا ته مه نیکی به ره و سه روتری نه بیّت ، پیغه مبه ریش (علیه السلام) فرموی : یه کیک له وانه ی پی بدهن ، ئه ویش وتی : به باشی قهرزه که ت پی دامه وه خوا به باشه پاداشتت بداته وه ، پیغه مبه ر (علیه السلام) فرموی : باشترینتان ئه و که سه یه که قهرز به باشترین و چاکترین شیوه ده داته وه .

قال النووي : (وَفِي هَذَا الْحَدِيثِ : جَوَازُ الْإِفْتِرَاضِ وَالْإِسْتِدَانَةَ ، وَإِنَّمَا افْتَرَضَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لِلْحَاجَةِ ، وَكَانَ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَسْتَعِيدُ بِاللَّهِ مِنَ الْمَعْرَمِ ، وَهُوَ الدِّينُ ...

وَفِيهِ : أَنَّهُ يُسْتَحَبُّ لِمَنْ عَلَيْهِ دَيْنٌ مِنْ قَرْضٍ وَغَيْرِهِ أَنْ يَرُدَّ أَجُودَ مِنَ الَّذِي عَلَيْهِ ، وَهَذَا

مِنَ السُّنَّةِ وَمَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ ، وَلَيْسَ هُوَ مِنْ قَرْضٍ جَزَّ مَنْفَعَةٌ فَإِنَّهُ مَنْهِيٌّ عَنْهُ ؛ لِأَنَّ الْمَنْهِيَّ عَنْهُ مَا كَانَ مَشْرُوطاً فِي عَقْدِ الْقَرْضِ ، وَمَنْدُوباً أَنَّهُ يُسْتَحَبُّ الرِّيَادَةَ فِي الْأَدَاءِ عَمَّا عَلَيْهِ ، وَجُوزَ لِلْمُقْرِضِ أَخْذَهَا سَوَاءَ زَادَ فِي الصِّفَةِ أَوْ فِي الْعَدَدِ بِأَنْ أَفْرَضَهُ عَشْرَةً فَأَعْطَاهُ أَحَدَ عَشَرَ ... وَحُجَّةُ أَصْحَابِنَا عُمُومُ قَوْلِهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) : " خَيْرُكُمْ أَحْسَنُكُمْ قَضَاءً " (٣٩) . واته : له سوده کانی ئه م فرموده یه :

– قهرز کردن دروسته ، به لام پیغه مبه ری خوا (علیه السلام) له بهر پیویستی قهرزی کردوه چونکه پیغه مبه ر (علیه السلام) په نای ده گرت به خوا له قهرزازی .

– سوننه ته بو ئه و که سه ی که قهرزی به سه ره وه یه که وا له وه باشتر و چاکتر بگیریته وه بو خاوه نه که ی که له سه ریته تی ، وه ئه مهش به شیکه له سوننه ت و ره وشته جوان و پیروزه کان ، وه له بابه تی (هر قهرزیک سودیک بینیت ربیایه) نی یه چونکه ئه مه قه ده غه کراوه و ری ی پی نه دراوه ، چونکه ئه وه ی که قه ده غه کراوه و ری ی پی نه دراوه بریتی یه له وه ی که به مه رج ده گیریت له (عه قدی) قهرزه که دا ، وه بوچوونی ئیمهش وایه که سوننه ته له کاتی قهرزدانه وه دا زیاتر بدریته وه له وه ی که له سه ریته تی ، وه دروستیشه بو خاوهن قهرزه که ئه و زیاده یه وه برگیّت ، جا زیاده که له جوړ و شیوه ی شته که دا بیّت یان له ژماره دا بیّت هر وه کو یه ک وایه له بهر گشتیّت فرموده که ی پیغه مبه ر (علیه السلام) که فرمو یه تی : باشترینتان ئه و که سه یه که قهرز به باشترین و چاکترین شیوه ده داته وه .

وقال الحافظ ابن حجر : (وفيه : أَنَّ مَنْ عَلَيْهِ دَيْنٌ لَا يَنْبَغِي لَهُ مُجَافَاةُ صَاحِبِ الْحَقِّ ... وَفِيهِ جَوَازُ وُقُوءِ مَا هُوَ أَفْضَلُ مِنَ الْمِثْلِ الْمُفْتَرَضِ إِذَا لَمْ تَنْعَ شَرْطِيَّةَ ذَلِكَ فِي الْعَقْدِ فَيَحْرُمُ حِينَئِذٍ اتِّفَاقًا ...) (٤٠). واته : ئەم فەرمووده ئەوه دهگه یه نیت که : هه رکه سیکی قهرزی به سه ره وه بوو ئەوا نابیت ووشک و پهق بیت له گه ل خاوهن حه قدا ... وه قهرزدانه وه دروسته به شتیکی باشتر و چاکتر له وهی که به قهرز براوه ئەگه ره ئەمه به مه رج نه گیرابیت له سه ره تایی مامه له که وه ئەگینا ئەو کاته حه رام ده بیت به کورای زانایان .

* زیكری کاتی قهرزدانه وه :

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَيْعَةَ (رضي الله عنه) أَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) اسْتَسْلَفَ مِنْهُ حِينَ عَزَا حَيْنًا ثَلَاثِينَ أَوْ أَرْبَعِينَ أَلْفًا فَلَمَّا قَدِمَ قِضَاهَا إِيَّاهُ تَمَّ قَالَ لَهُ النَّبِيُّ : «بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِي أَهْلِكَ وَمَالِكَ إِنَّمَا جَزَاءُ السَّلْفِ الْوَفَاءُ وَالْحَمْدُ» (٤١). واته : پیغه مبهری خوا (ﷺ) له کاتی (غه زای حونهین) دا سی یان چل هه زاری لئ به قهرز برد ، پاشان کاتیک گه پرایه وه قهرزه که ی دایه وه به خاوه نه که ی و ئەنجا پئی ووت : **خوا به ره که ت بخاته ناو مال و مندالتنه وه و به راستی پاداشتی قهرز ته نها بریتی به له دانه وهی و سوپاس کردن .**

* داوا کردنه وهی قهرز به چاکه (حَسْنُ الْمُطَالَبَةِ) :

عَنِ ابْنِ عُمَرَ وَعَائِشَةَ (رضي الله عنه) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ﷺ) قَالَ : «مَنْ طَلَبَ حَقًّا فَلْيَطْلُبْهُ فِي عَفَافٍ وَافٍ أَوْ غَيْرِ وَافٍ» (٤٢). واته : هه رکه سیکی داوای حه قیکی خوئی کرده وه ئەوا با داوای بکاته وه به جوانی و پاکی و حه لالی : به ته و او ی دایه وه یان به ناته و او ی .
وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ﷺ) قَالَ لِصَاحِبِ الْحَقِّ : «خُذْ حَقَّكَ فِي عَفَافٍ وَافٍ أَوْ غَيْرِ وَافٍ» (٤٣).
واته : پیغه مبهری خوا (ﷺ) به خاوهن حه قی فه رموو : حه قه که ت ببه ره وه به پاکی و حه لالی : ته و او بوو یان ناته و او بوو .

که واته : ئەگه ره زراره که خیانه تکار بوو ئەوا ده بیت خاوهن قهرزه که ته نها حه قه که ی خوئی بباته وه ﴿ته و او بوو یان ناته و او بوو﴾ ، به لام نابیت ئەویش خیانه ت له و قهرز کویر و سفله یه بکات چونکه

(٤٠) فتح الباري شرح صحيح البخاري : (٥ / ٧٢ . ٧٣) .

(٤١) صحيح سنن ابن ماجه رقم : (٢٤٢٤) وصحيح الترغيب والترهيب رقم : (١٧٥٧) .

(٤٢) صحيح سنن ابن ماجه رقم : (٢٤٢١) .

(٤٣) صحيح سنن ابن ماجه رقم : (٢٤٢٢) .

پیغه مبهری خوا (عَلَيْهِ السَّلَامُ) فرموویه تی : ((أَدُّ الْأَمَانَةَ إِلَىٰ مَنْ ائْتَمَكَ ، وَلَا تَحْنُ مِنْ خَانَكَ))^(۴۴) . واته : ئەو ئەمانه تهی که له لاتە بیدەرەوه به خاوه نه که ی ، وه خیانه ته له که سیکیش مه که که خیانه ته لی کردوویت .

* گواستنەوهی قهرزبو سەر که سیکی تر (الحَوَالَة) :

الحَوَالَة : هي (نُقِلَ الدَّيْنُ مِنْ ذِمَّةِ إِلَىٰ ذِمَّةٍ)^(۴۵) .

گواستنەوهی قهرز : بریتی یه له گواستنەوهی قهرز له گەردنی که سیکه وه بو سەر گەردنی که سیکی تر . ئەگەر قهرزت به لای که سیکه وه هه بوو .. ئەویش قهرزی به لای که سیکی تره وه هه بوو .. وه له کاتی داوا کردنه وهی قهرزه که تدا وتی برۆ قهرزه که ته له لای (فلانه کهس) وه برگره وه چونکه منیش قهرزم له لایه تی : ئەوا ئەگەر ئەو (فلانه کهس) ه به توانا و دەست پویشتوو بوو .. وه قهرز کویر و پارە خوور نه بوو ده بیته برۆیت داوای قهرزه که ته لهو (فلانه کهس) ه بکه یته وه و قهرزه که ته ده گوازیته وه بو لای ئەو . عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ : ((مَطْلُ الْغَنِيِّ ظَلْمٌ ، فَإِذَا أُتْبِعَ أَحَدَكُمُ عَلَىٰ مَلٍ فَلْيُتْبِعْ))^(۴۶) . واته : دوا خستنی بردنه وهی قهرز له لایه ن که سیکه وه که دهستی بچیت و بتوانیت قهرزه که بداته وه سته م و زولمه ، وه ئەگەر قهرزی یه کیک له ئیوه گواسترایه وه بو سەر که سیکی به توانا و دەست پویشتوو ئەوا با قهرزه که ی بگویته وه .

* بردنی پارهی خه لک به نیه تی دانه وهی یان خواردنی :

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ : ((مَنْ أَخَذَ أَمْوَالَ النَّاسِ يُرِيدُ أَدَاءَهَا أَدَّى اللَّهُ عَنْهُ ، وَمَنْ أَخَذَ يُرِيدُ إِتْلَافَهَا أَتْلَفَهُ اللَّهُ))^(۴۷) . واته : هەر که سیکی پارە و مالی خه لک بیات به نیه ت و مه بهستی دانه وهی ئەوا خوای گه وره بو ی ده داته وه ، وه هەر که سیکیش پارە و مالی خه لک بیات به نیه ت و مه بهستی نه دانه وهی ئەوا خوای گه وره له ناوی ده بات .

زانایان فرموویانه مه بهست به وهی که خوای گه وره بو ی ده داته وه بریتی یه له دوو شت :

^(۴۴) صحیح سنن أبي داود رقم : (۳۵۳۵) و صحیح سنن الترمذی رقم : (۱۲۶۴) .

^(۴۵) انظر : فتح الباري : (۴ / ۵۸۵) وفقه السنة : (۳ / ۲۲۴ . ۲۲۵) .

^(۴۶) صحیح البخاری رقم : (۲۲۸۷) و صحیح مسلم رقم : (۱۵۶۴) .

^(۴۷) صحیح البخاری رقم : (۲۳۸۷) .

– خوی پهروهردگار کاری بۆ ئاسان دهکات و بهرهکته ناو ئیش و کاریه وه تاوهکو بتوانیته قهرزهکه بداته وه .

– نهگه مرد و قهرزهکه ی به سهه مایه وه به هوی نه داری و دهست کورتی یه وه نه وا خوی گه وه خوی بوی ده بژی ریت به وه ی که نه وهنده پاداشتی خاوهن قهرزهکه ده داته وه تاوهکو پازی ده بیته . ههروه ها هه رموو یانه مه به ست به وه ی که خوی گه وه له ناوی ده بات بریتی یه له دوو شت :
– یان له ناو بردنه که ی له دونیادا ده بیته ، به وه ی که بژیوی یان خوی له ناو بیات .

– وه یان له ناو بردنه که ی له دواپۆژدا ده بیته به وه ی که سزای بدات و تۆله ی خاوهن قهرزه که ی لیبسینته وه .

قال الحافظ : (... نَطَقَ الْحَدِيثُ بِأَنَّ اللَّهَ يُؤَدِّي عَنْهُ إِمَّا بِأَنْ يَفْتَحَ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا ، وَإِمَّا بِأَنْ يَتَكْفَلَ عَنْهُ فِي الْآخِرَةِ قَوْلُهُ : " أَتَلَّمَهُ اللَّهُ " : ظَاهِرُهُ أَنَّ الْإِتْلَافَ يَفْعُ لَهُ فِي الدُّنْيَا وَذَلِكَ فِي مَعَاشِهِ أَوْ فِي نَفْسِهِ ... وَقِيلَ الْمُرَادُ بِالْإِتْلَافِ عَذَابُ الْآخِرَةِ .

قَالَ إِبْنُ بَطَّالٍ : فِيهِ الْحُضُّ عَلَى تَرْكِ اسْتِكْثَالِ أَمْوَالِ النَّاسِ وَالتَّرْغِيبِ فِي حُسْنِ التَّأْدِيَةِ إِلَيْهِمْ عِنْدَ الْمُدَايَنَةِ وَأَنَّ الْجُزَاءَ قَدْ يَكُونُ مِنْ جِنْسِ الْعَمَلِ (...)^(٤٨) . واته : نه م هه رموده یه هاندانی تیدایه بۆ وازهینان له خواردن ی پاره و مالی خه لك ، و هاندانی شی تیدایه بۆ قهرزدانه وه ی خه لك به چا که له کاتی قهرزکردنا ... وَعَنْ صُهَيْبِ الْخُبَيْرِيِّ (رضي الله عنه) عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (ﷺ) قَالَ : «إِنَّمَا رَجُلٌ يَدَيُّنُ دَيْنًا وَهُوَ مُجْمَعٌ أَنْ لَا يُؤْفِيَهُ إِلَّاهُ لَقِيَ اللَّهُ سَارِقًا»^(٤٩) . واته : هه ر پیاویك قهرزیک بکات و مه به ست و نیه تی و ابیته که نه ی داته وه به خاوه نه که ی نه وا نه و پیاوه که ده گاته خوی پهروهردگار به هه ر ده ژمی ردیته .

* قهرزازی به هوی کاره ساته وه :

نه گه که سیک به هوی کاره ساتیکه وه که وته ژیر قهرزه وه نه وا پپویسته له سهه موسلمانان هاوکاری بکن و ته نها نه وهنده ش ده بژی ریت که له توانیدا هه یه .

^(٤٨) فتح الباري : (٥ / ٦٨ . ٦٩) .

^(٤٩) صحيح سنن ابن ماجه رقم : (٢٤١٠) .

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رضي الله عنه) قَالَ : ((أَصِيبَ رَجُلٌ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ (ﷺ) فِي ثَمَارٍ ابْتَاعَهَا فُكِّتَرَ دَيْنُهُ ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ﷺ) : تَصَدَّقُوا عَلَيْهِ ، فَتَصَدَّقَ النَّاسُ عَلَيْهِ فَلَمْ يَبْلُغْ ذَلِكَ وَفَاءَ دَيْنِهِ ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ﷺ) لِعُرْمَائِهِ : خُذُوا مَا وَجَدْتُمْ وَلَيْسَ لَكُمْ إِلَّا ذَلِكَ))^(۵۰). واته : پیاویک له سهردهمی پیغهمبهری خوادا (ﷺ)

کاره ساتیک هات به سهریدا له کرینی بهروبومیکدا بویه قهرزیک زوری کهوته سهر ، له بهرئوه پیغهمبهری خوا (ﷺ) فرموی : خیر و صهدهقهی پی بکن و هاوکاری بکن ، جا خهک خیریان پی

کرد و هاوکاریان کرد بهلام ئه و خیره بهشی قهرزهکهی به تهواوی نهکرد ، دوی ئه وه پیغهمبهری خوا (ﷺ) به خاوهن قهرزهکانی فرموی : ئه وهی که دهیبینن بیبهن و جگه له مهش هیچی ترتان بو نیه .

قال النووي : (فيه : التَّعَاوُنُ عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى ، وَمُؤَاسَاةُ الْمُحْتَاجِ وَمَنْ عَلَيْهِ دَيْنٌ ، وَالْحُتُّ عَلَى الصَّدَقَةِ عَلَيْهِ ، وَأَنَّ الْمُعْسِرَ لَا تَحِلُّ مُطَالَبَتُهُ وَلَا مُلَازِمَتُهُ وَلَا سِجْنُهُ ... وَفِيهِ أَنْ يُسَلَّمَ إِلَى الْعُرْمَاءِ جَمِيعَ مَالِ الْمُفْلِسِ مَا لَمْ يَقْضِ دَيْنَهُمْ ، وَلَا يَتْرَكَ لِلْمُفْلِسِ سِوَى ثِيَابِهِ وَحَوْهَا)^(۵۱). واته : ئه م فرمودهیه ئه وهی تیدایه که :

– ده بیئت هاوکاری یه کتر بکریت له سهر چاکه کاری و خو پاریزی کردن له تاوان و خراپه کاری .
– وه ده بیئت هاوکاری و یارمه تی نه دار و قهرزار بکریت و هاندانیشی تیدایه بو بهخشین و صهدهقه کردن به نه دار و قهرزار .

– ههروه ها قهرزازی نه دار و بی توانا دروست و حه لال نی به داوای قهرزی لی بکریته وه و به دوی بکه ویت و بهند و سجنی بکه ویت .

– وه ههروه ها ئه وهشی تیدایه : که هه موو مال و سامانیکی ئه و که سهی که هیچی به دهسته وه نه ماوه (موفلس) ده دریته دهست خاوهن قهرزهکان تاوه کو قهرزبان به سه ریوه مابیت و هیچیشی بو به جیناهیلن جگه له جلوبه گ و هاوه شیوه کانی نه بیئت له پیداو یستی یه سه ره کی یه کان .

* نایا زه کاتی قهرز ده دریت یان نادریت ؟

پاره و مال و سامان به قهرز دراو ده بیئت به دوو به شه وه :

۱ - قهرزیک که له لای که سیکه توانای دانه وهی هیه و ئومیدی دانه وهشی ده که ویت : ئه و ئه م پاره و ماله ده بیئت (خاوهن پاره و سامانه که) زه کاته که ی بدات بو هه موو سالیک .

^(۵۰) صحیح مسلم رقم : (۱۰۵۶) .
^(۵۱) شرح صحیح مسلم : (۱۰ / ۲۱۷ - ۲۱۸) .

۲ - قهرزیک که له لای کهسیکه توانای دانه وهیی نییه چونکه نه دار و دهست کورته یان له لای کهسیکی قهرز کوپیره و ئومیدی دانه وهی ناکهیت : ئهوا ئه م پاره و ماله زهکاتی تیدا نییه .

قال اللجنة الدائمة للبحوث العلمية والإفتاء برئاسة الشيخ ابن باز رحمه الله :

(إذا كان المدين مُعْسِراً أو كان مليئاً لكنه مُماطِل ولا يمكن الدائن استخلاص دَيْنِهِ منه ... فلا تجب الزكاة على الدائن حتى يَقْبِضَ دَيْنَهُ ويستقبل به حوالاً)^(۵۲) . واته : ئه گهر قهرزاره که نه دار و دهست کورت و بی توانا بوو یان ئه گهر توانای

هه بوو قهرزه که بداته وه و دهست پویشتوو بوو به لام قهرز کوپیره و دواخه ر بوو وه خاوه ن قهرزه که ش نهیده توانی قهرزه که ی لیبسینیته وه و له دهسی دهریکات ... ئهوا زهکات دانی ئه و قهرزه واجب و پیویست نییه له سه ر خاوه ن قهرزه که هه تا وه کو قهرزه که ی وهرده گریته وه و سالیس به سه ریدا تیپه ر ده بییت .

وه ده بییت ئه وه ش بزانیته کهوا قهرزار زکاتی ئه وه قهرزه نادات که له لایه تی ، چونکه خاوه نی مولک و سهروه ت و سامان واجب و پیویسته له سه ری زهکاتی هه موو مال و سامانه که ی بدات به وهیشه وه که قهرزه له سه ر قهرزازی که توانای دانه وهیی هه بییت و ئومیدی دانه وهشی لی بکریت .

* **ئه گهر موسلمانیکی نه دار و دهست کورت به قهرزازی مرد ئهوا ده بییت له خه زینه ی دهولته قهرزه که ی بو**

ببزیییت :

عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضي الله عنه) قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ﷺ) : ((الدَّيْنُ دَيْنَانِ فَمَنْ مَاتَ وَهُوَ يَتَوِي قَضَاءَهُ فَأَنَا وَلِيُّهُ ، وَمَنْ مَاتَ وَلَا يَتَوِي قَضَاءَهُ فَذَاكَ الَّذِي يُؤْخَذُ مِنْ حَسَنَاتِهِ لَيْسَ يَوْمَئِذٍ دِينَارٌ وَلَا دِرْهَمٌ))^(۵۳) . واته : قهرز دوو جووره :

هه ر کهسیک بمریته به قهرزازی و نیه تی دانه وهی قهرزه که ی بوویته ئهوا من ده بمه خاوه نی و بو ی ده بزییم له (بیئ المال) ، وه هه ر کهسیک بمریته به قهرزازی و نیه تی دانه وهی قهرزه که ی نه بوویته ئه وه ئه و که سه یه که به ئه ندازه ی قهرزه که له کرده وه چاکه کانی ده بریته چونکه له پوژی قیامه تدا دینار و دره م نییه .

(۵۲) فتاوی اللجنة الدائمة للبحوث والإفتاء رقم الفتوى : (۹۰۶۹) .

(۵۳) صحيح الترغيب والترهيب رقم : (۱۸۰۳) وصحيح الجامع الصغير رقم : (۳۴۱۸) .

* دوا خستنی قهرز بردنه وه بو خاوه نه که هی سته م و زولمه :

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ﷺ) قَالَ : ((مَطْلُ الْعَيْيِ ظُلْمٌ))^(۵۴). واته : دوا خستنی بردنه وه ی قهرز له لایه ن که سیکه وه که دهستی بچیت و بتوانیت قهرزه که بداته وه [ئه گهر چی دهوله مه ندیش نه بیّت] سته م و زولمه ...

وه ئه وه ش بزانه که وه پینغه مبه ری خوا (ﷺ) فه رموویه تی : ((الظُّلْمُ ظُلْمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ...))^(۵۵). واته : سته م و زولم کردن تاریکی به له پوژی دوایدا .

وه زانایان فه رموویانه دواخستنی دانه وه ی قهرز له لایه ن که سیکه وه که توانای هه بیّت بیداته وه و به لام که م ترخه می دهکات و به بی عوزر و بیانو دوا ی دهخات و ئه مپو و به یانی و پانزه ی مانگ و سه ری مانگ دهکات ئه وه یه کیک له تاوانه گه وره کانی (الکبائر) ئه نجام داوه و پی ی ده بیّت به (فاسق) و شکات کردن و به ند و سجن کردنی حه لال دهکات .

قال الحافظ ابن حجر : (قَوْلُهُ : "مَطْلُ الْعَيْيِ ظُلْمٌ" وَالْمَعْنَى أَنَّهُ مِنَ الظُّلْمِ ، وَأُطْلِقَ ذَلِكَ لِلْمُبَالَغَةِ فِي التَّنْفِيرِ عَنِ الْمَطْلِ ... وَالْعَيْيُّ مُخْتَلَفٌ فِي تَفْرِيعِهِ وَلَكِنَّ الْمُرَادَ بِهِ هُنَا مَنْ قَدَرَ عَلَى الْأَدَاءِ فَأَخَّرَهُ وَلَوْ كَانَ فَقِيرًا ... وَالْمَعْنَى أَنَّهُ يَجُزُّ عَلَى الْعَيْيِ الْقَادِرُ أَنْ يَمْطُلَ بِالذَّيْنِ بَعْدَ اسْتِحْقَاقِهِ بِخِلَافِ الْعَاجِزِ ...

وَفِي الْحَدِيثِ : الرَّجُلُ عَنِ الْمَطْلِ ، وَاخْتَلَفَ هَلْ يُعَدُّ فِعْلُهُ عَمْدًا كَبِيرَةً أَمْ لَا ؟ فَاجْتُمُعُوا عَلَى أَنَّ فَاعِلَهُ يَفْسُقُ ... وَاسْتُدِلَّ بِهِ عَلَى أَنَّ الْعَاجِزَ عَنِ الْأَدَاءِ لَا يَدْخُلُ فِي الظُّلْمِ ... وَاسْتُنْبِطَ مِنْهُ أَنَّ الْمُعْسِرَ لَا يُجْبَسُ وَلَا يُطَالَبُ حَتَّى يُوسِرَ ...)^(۵۶).

* دوا خستنی قهرز بردنه وه بو خاوه نه که هی غه بیه ت کردن و سزادانی قهرزاره که حه لال دهکات :

ئه گهر که سیکی قهرزار توانای هه بوو ئه وه قهرزه ی که له لایه تی بیداته وه و نه یادیه وه و ئه مپو و به یانی ده کرد و دوا ی ده خست به بی عوزر ئه وه دروسته بو خاوه ن قهرزه که غه بیه تی قهرزاره که بکات و بلیت سته م و زولمی لیم کردووه و دروستیشه شکاتی بکات و حه بس و زیندانی و به ندی بکات و تو له ی خو یی

^(۵۴) صحیح البخاری رقم : (۲۲۸۷) و (۲۴۰۰) و صحیح مسلم رقم : (۱۰۶۴) .

^(۵۵) صحیح البخاری رقم : (۲۴۴۷) و صحیح مسلم رقم : (۲۰۷۹) .

^(۵۶) انظر : فتح الباری شرح صحیح البخاری : (۴ / ۰۵۸۶ . ۰۵۸۸) .

لِـبَسِيْنَتِهَوْه ، هروهه دروستيشه خه لکانی تری لئـئـاگادار بکاته وه بؤ ئه وه ی پاره و مالی خوئیانی نه دهنئـی به قهرز .

عَنْ الشَّرِيْدِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ : ((لِيُؤْجِدَ مُجْلٌ عِرْضَهُ وَعُقُوْبَتَهُ))^(٥٧) . واته : ئه و كه سه ی كه توانای هه یه قهرز بداته وه به لام نایداته وه و دوی دهخات ئه مه غه یبه ت کردن و سومعت شکاندن و سزادان و توّله لئـسه ندنه وه ی حه لالّ دهکات .

قال العلماء : "مُجْلٌ عِرْضَهُ" : أي شكايته بأن يقول ظلمي أو يُحذِرْ غَيْرُهُ مِنْهُ كي لا يعطوه أموالهم . وعقوبته : أي سجنه وحبسه وتعزيره .

وقال الحافظ : (وَاسْتُدِلَّ بِهِ عَلَى مَشْرُوعِيَّةِ حُبْسِ الْمَدِينِ إِذَا كَانَ قَادِرًا عَلَى الْوَفَاءِ تَأْدِيًّا لَهُ وَتَشْدِيدًا عَلَيْهِ ، وَيَقُولُهُ : "الْوَأَجِد" عَلَى أَنَّ الْمُعَسِّرَ لَا يُجْبَسُ)^(٥٨) .

* نووسینی قهرزو وشایه ت گرتن له سه ری :

خوای پهروه ردگار له دريژترين نايه تی قورئانی پيرۆزدا فه رمانی به ئيمانداران کردووه كه وا ئه گهر قهرزيکیان دا به كه سيك بؤ ماوه يه ك ئه وا باشتر و چاکتر وایه بينوسن و دوو كه سيش بکه ن به شایه ت له سه ره ئه و قهرزه كه م بيّت يان زۆر بيّت :

قال الله تعالى : ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدِينٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُمُوهُ وَلْيَكْتُمَنَّ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ فَلْيَكْتُبْ وَلْيُمْلِلِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْئًا فَإِنْ كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضِعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يُمْلَ هُوَ فَلْيُمْلِلْ وَلِيَهُ بِالْعَدْلِ وَأَسْتَشْهِدُوا شَهِدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّن رَضَوْنَ مِنَ الشَّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكَّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَىٰ وَلَا يَأْبَ الشَّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا وَلَا تَسْمَعُوا أَنْ تَكْتُمُوهُ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا إِلَىٰ أَجَلِهِ ذَٰلِكُمْ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ وَأَقْوَمٌ لِلشَّهَادَةِ وَأَدْنَىٰ أَلَّا تَرْتَابُوا إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ

^(٥٧) صحيح سنن أبي داود رقم (٣٦٢٨) وصحيح سنن النسائي رقم : (٤٦٨٩) ، وقد رواه البخاري تعليقا في صحيحه انظر الفتح (٥ / ٧٨) .
^(٥٨) فتح الباري : (٥ / ٧٨) .

فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا تَكْتُبُوهَا وَأَشْهَدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ وَلَا يُضَارَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ وَإِنْ تَفَعَّلُوا فَإِنَّهُ فَسُوقٌ بِكُمْ وَأَتَقُوا اللَّهَ وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٥٢﴾ [البقرة].

قال الحافظ ابن كثير : (هذه الآية الكريمة أطول آية في القرآن العظيم ...

فقوله : ﴿يَتَأْتِيَهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا تَدَايَعْتُمْ بَدَنٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَآكْتُمُوهُ ﴾ هذا إرشاد منه تعالى لعباده المؤمنين إذا تعاملوا بمعاملات مؤجلة أن يكتبوها ليكون ذلك أحفظ لمقدارها وميقاتها وأضبط للشاهد فيها ، وقد نبه على هذا في آخر الآية حيث قال : ﴿ذَلِكُمْ أَفْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ وَأَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ وَأَدْنَىٰ أَلَّا تَرْتَابُوا ﴾ ... وقوله : ﴿فَآكْتُمُوهُ ﴾ أمر منه تعالى بالكتابة للتوثيق والحفظ ... فأمرنا أمر إرشاد لا أمر بإيجاب كما ذهب إليه بعضهم ... وقال أبو سعيد والشعبي والربيع بن أنس والحسن وابن جريح وابن زيد وغيرهم كان ذلك واجبا ثم نسخ بقوله : ﴿فَإِنْ أَمَرَ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ فَلْيُؤَدِّ الَّذِي أُؤْتِمِنَ أَمْنَتَهُ ﴾ والدليل على ذلك أيضاً الحديث الذي حكى عن شرع من قبلنا مقررأ في شرعنا ولم ينكر عدم الكتابة والإشهاد ... عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) : (أَنَّه ذَكَرَ أَنَّ رَجُلًا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ سَأَلَ بَعْضَ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنْ يُسَلِّفَهُ أَلْفَ دِينَارٍ ، فَقَالَ : اثْنَيْ بِالشَّهْدَاءِ أَشْهَدُهُمْ ، فَقَالَ : كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا ، قَالَ : فَأَنْنِي بِالْكَفِيلِ ، قَالَ : كَفَى بِاللَّهِ كَفِيلًا ، قَالَ صَدَقْتَ ، فَدَفَعَهَا إِلَيْهِ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ...)) (٥٩)

وهذا إسناد صحيح وقد رواه البخاري بسبعة مواضع من طرق صحيحة معلقا بصيغة الحزم ...

وقوله تعالى : ﴿وَلْيَكْتُبْ بَيْنَكُمْ كَاتِبًا بِالْعَدْلِ ﴾ أي بالقسط والحق ولا يجر في كتابته على أحد ولا يكتب إلا ما اتفقوا عليه زيادة ولا نقصان .

وقوله : ﴿وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ ﴾ فليكتب أي ولا يمتنع من يعرف الكتابة إذا سئل أن يكتب للناس ولا ضرورة عليه في ذلك ، فكما علمه الله ما لم يكن يعلم فليصدق على غيره ممن لا يحسن الكتابة وليكتب ... وقال مجاهد وعطاء واجب على الكاتب أن يكتب .

وقوله : ﴿وَلْيُمْلِلِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ ﴾ أي وليملل المدين على الكاتب ما في ذمته من الدين وليتق الله في ذلك ، ﴿وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْئًا ﴾ أي لا يكتم منه شيئا ، ﴿فَإِنْ كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا ﴾ محجورا عليه بتبذير ونحوه ﴿أَوْ ضَعِيفًا ﴾ أي صغيرا أو مجنونا ﴿أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يُمِلَّ هُوَ ﴾ أما لعي أو جهل بموضع صواب ذلك من خطأه ﴿فَلْيُمْلِلْ وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِ ﴾ .

وقوله : ﴿وَأَسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ﴾ أمر بالإشهاد مع الكتابة لزيادة التوثيق ﴿فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَأَمْرَاتَانِ﴾ وهذا إنما يكون في الأموال وما يقصد به المال ، وإنما أقيمت المرأتان مقام الرجل لنقصان عقل المرأة ... كما قال مسلم في صحيحه عن أبي هريرة عن النبي (ﷺ) أنه قال : ((...أَمَّا نُقْصَانُ الْعَقْلِ فَشَهَادَةُ امْرَأَتَيْنِ تَعْدِلُ شَهَادَةَ رَجُلٍ فَهَذَا نُقْصَانُ الْعَقْلِ))^(٦٠) .

وقوله : ﴿مِمَّنْ رَضِيَ عَنْهُ﴾ فيه دلالة على اشتراط العدالة في الشهود ...

وقوله : ﴿أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى﴾ أن تضل إحداها يعني المرأتين إذا نسيت الشهادة فتذكر إحداها الأخرى أي يحصل لها ذكر بما وقع به من الإشهاد ...

وقوله : ﴿وَلَا تَسْمُرُوا أَنْ تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا إِلَىٰ أَجَلِهِ﴾ هذا من تمام الإرشاد وهو الأمر بكتابة الحق صغيراً كان أو كبيراً فقال ولا تسأموا أي لا تملوا أن تكتبوا الحق على أي حال كان من القلة والكثرة إلى أجله .

وقوله : ﴿ذَلِكُمْ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ وَأَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ وَأَدْنَىٰ أَلَّا تَرْتَابُوا﴾ أي هذا الذي أمرناكم به من الكتابة للحق إذا كان مؤجلاً هو أقسط عند الله أي أعدل وأقوم للشهادة أي أثبت للشاهد إذا وضع خطه ثم رآه تذكر به الشهادة لاحتمال أنه لو لم يكتبه أن ينسأه كما هو الواقع غالباً ، وأدنى أن لا ترتابوا وأقرب إلى عدم الريبة بل ترجعون عند التنازع إلى الكتاب

الذي كتبتموه فيفصل بينكم بلا ريبة .

وقوله : ﴿إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجْرَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا تَكْتُبُوهَا﴾ أي إذا كان البيع بالحاضر يدا بيد فلا بأس بعدم الكتابة لا تنفاه المحذور في تركها .

فأما الاشهاد على البيع فقد قال تعالى : ﴿وَأَشْهِدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ﴾ قال ابن أبي حاتم ... روي عن جابر بن زيد ومجاهد وعطاء والضحاك نحو ذلك وقال الشعبي والحسن هذا الأمر منسوخ بقوله : ﴿فَإِنْ آمَنَ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ فَلْيُؤَدِّ الَّذِي أُؤْتِيَ مِنْ أَمْنَتِهِ﴾ .

وهذا الأمر محمول عند الجمهور على الإرشاد والندب لا على الوجوب ، والدليل على ذلك حديث خزيمة بن ثابت الأنصاري (رضي الله عنه) :

(٦٠) صحيح البخاري رقم : (٣٠٤) وصحيح مسلم رقم : (٧٩) واللفظ له .

وقد رواه الإمام أحمد حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ حَدَّثَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ حَدَّثَنِي عُمَارَةُ بْنُ خُرَيْمَةَ الْأَنْصَارِيُّ أَنَّ عَمَّهُ حَدَّثَتْهُ وَهُوَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ (ﷺ) : (أَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ)) ابْتِاعَ فَرَسًا مِنْ أَعْرَابِيٍّ فَاسْتَبَعَهُ النَّبِيُّ (ﷺ) لِيَقْضِيَهُ تَمَنَ فَرَسِهِ فَاسْرَعَ النَّبِيُّ (ﷺ) الْمَشْيَ وَأَبْطَأَ الْأَعْرَابِيُّ فَطَفِقَ رِجَالٌ يَعْزِضُونَ الْأَعْرَابِيَّ فَيَسْأَوُْمُونَ بِالْفَرَسِ لَا يَشْعُرُونَ أَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) ابْتِاعَهُ حَتَّى زَادَ بَعْضُهُمُ الْأَعْرَابِيَّ فِي السَّوْمِ عَلَى تَمَنَ الْفَرَسِ الَّذِي ابْتِاعَهُ بِهِ النَّبِيُّ (ﷺ) .

فَنَادَى الْأَعْرَابِيُّ النَّبِيَّ (ﷺ) فَقَالَ : إِنْ كُنْتَ مُبْتَاعًا هَذَا الْفَرَسَ فَابْتِعهْ وَإِلَّا بِعهْ .

فَقَامَ النَّبِيُّ (ﷺ) حِينَ سَمِعَ نِدَاءَ الْأَعْرَابِيِّ فَقَالَ : أَوْلَيْسَ قَدْ ابْتِعهْتُهُ مِنْكَ ؟

قَالَ الْأَعْرَابِيُّ : لَا وَاللَّهِ مَا بِعهْتِكَ .

فَقَالَ النَّبِيُّ (ﷺ) : بَلَى قَدْ ابْتِعهْتُهُ مِنْكَ ، فَطَفِقَ النَّاسُ يَلُودُونَ بِالنَّبِيِّ (ﷺ) وَالْأَعْرَابِيُّ وَهُمَا يَتَرَاجَعَانِ .

فَطَفِقَ الْأَعْرَابِيُّ يَقُولُ : هَلُمَّ شَهِيدًا يَشْهَدُ أُنِّي بِابْتِعهْتِكَ .

فَمَنْ جَاءَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ قَالَ لِلْأَعْرَابِيِّ : وَبِئْسَ مَا لَكَ مِنَ النَّبِيِّ (ﷺ) لَمْ يَكُنْ يَقُولُ إِلَّا حَقًّا .

حَتَّى جَاءَ خُرَيْمَةُ فَاسْتَمَعَ لِمُرَاجَعَةِ النَّبِيِّ (ﷺ) وَمُرَاجَعَةِ الْأَعْرَابِيِّ ، فَطَفِقَ الْأَعْرَابِيُّ يَقُولُ : هَلُمَّ شَهِيدًا يَشْهَدُ أُنِّي بِابْتِعهْتِكَ .

قَالَ خُرَيْمَةُ : أَنَا أَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ بَايَعْتَهُ .

فَأَقْبَلَ النَّبِيُّ (ﷺ) عَلَى خُرَيْمَةَ فَقَالَ : بِمَ تَشْهَدُ ؟

فَقَالَ : بِتَصْدِيقِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ .

فَجَعَلَ النَّبِيُّ (ﷺ) شَهَادَةَ خُرَيْمَةَ شَهَادَةَ رَجُلَيْنِ^(٦١)

... ولكن الإحتياط هو الإشهاد لما رواه الإمامان الحافظ أبو بكر بن مردويه والحاكم في مستدرکه ... عَنْ أَبِي

مُوسَى (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ : ((ثَلَاثَةٌ يَدْعُونَ فَلَا يُسْتَجَابُ لَهُمْ : رَجُلٌ كَانَتْ لَهُ امْرَأَةٌ سَيِّئَةٌ خَلِقَ الْخُلُقَ فَلَمْ

يُطْلَقْهَا ، وَرَجُلٌ دَفَعَ مَالَ يَتِيمٍ قَبْلَ أَنْ يُبْلَغَ ، وَرَجُلٌ أَقْرَضَ رَجُلًا مَالًا فَلَمْ يُشْهَدْ عَلَيْهِ))^(٦٢) (...) اهـ .

(٦١) مسند أحمد رقم : (٢٢٥٢٢) وصحيح سنن أبي داود رقم : (٣٦٠٧) وصحيح سنن النسائي رقم : (٤٦٤٧) .

(٦٢) هذا الحديث أخرجه محدث عصره الإمام الألباني بهذا اللفظ : ((ثَلَاثَةٌ يَدْعُونَ فَلَا يُسْتَجَابُ لَهُمْ : رَجُلٌ كَانَتْ تَحْتَهُ امْرَأَةٌ سَيِّئَةٌ خَلِقَ الْخُلُقَ فَلَمْ يُطْلَقْهَا ، وَرَجُلٌ كَانَ لَهُ عَلَى رَجُلٍ مَالٌ فَلَمْ يُشْهَدْ عَلَيْهِ ، وَرَجُلٌ أَتَى سَيِّئَهَا مَالَهُ ، وَقَدْ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ : ﴿وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ﴾)) [سلسلة الأحاديث الصحيحة رقم : (١٨٠٥) و صحيح الجامع الصغير رقم : (٣٠٧٥)] .

* وەرگرتنی په‌ن نه به‌رامبهر قهرزدا :

ئه‌گەر پارهیەك یان شتیك دا به كه‌سیك به قهرز ئه‌وا دروسته له به‌رامبهر ئه‌وه‌دا په‌هنی لێ وه‌ربگریت تاوه‌كو قهرزه‌كه‌ت بۆ دینیتته‌وه :

خوای په‌روه‌ردگار فرمویه‌تی : ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَىٰ سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهْنِ مَقْبُوضَةً فَإِنْ آمَنَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي أُوْتِيَ مِنْ أَمْنَتِهِ، وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ، وَلَا تَكْفُرُوا الشَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْفُرْهَا فَإِنَّهُ عَٰثِمٌ قَلْبُهُ، وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ

عَلَيْكُمْ﴾ [البقرة: ۲۸۳]. واته : ئه‌گەر له سه‌فه‌ردا بوون و نووسه‌رتان نه‌دۆزیه‌وه قهرزه‌كه له نیوانتاندا بنووسیت ئه‌وا با په‌هنیکی لێ وه‌ربگریت ، وه ئه‌گەر هه‌ندیكتان ئه‌مین بوون له هه‌ندیكتان ئه‌وا با ئه‌وه‌ی ئه‌مانه‌ته‌كه‌ی لایه بیگیژیته‌وه بۆ خاوه‌نه‌كه‌ی و له خوای په‌روه‌ردگاری بترسیت ، وه شایه‌تی مه‌شارنه‌وه و هه‌رکه‌سیك بیشاریته‌وه ئه‌وا دلێ تاوانباره و خواش به‌کرده‌وه‌كانتان زانایه .

قال الحافظ ابن كثير : (يقول تعالى : ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَىٰ سَفَرٍ﴾ أي مسافرين وتدابنتم إلى

أجل مسمى ﴿وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا﴾ يكتب لكم ، قال ابن عباس : أو وجدوه ولم يجدوا قِرطاساً أو دواً أو قلماً فرهن مقبوضة أي فليكن بدل الكتابة رهاناً مقبوضة أي في يد صاحب الحق ... وقال الشعبي : إذا ائتمن بعضكم بعضاً فلا بأس أن لا تكتبوا أو لا تشهدوا ... .

وَعَنْ عَائِشَةَ (رضي الله عنها) قَالَتْ : ((أَنَّ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) اشْتَرَى مِنْ يَهُودِيٍّ طَعَاماً إِلَىٰ أَجَلٍ وَرَهْنَهُ دِرْعَهُ))^(٦٣). واته : پیغه‌مبهری خوا (صلى الله عليه وسلم) خواردنی له جووله‌كه‌یه‌ك كړی به قهرز بۆ ماوه‌یه‌ك و قه‌لغانه‌كه‌ی كرد به په‌ن له لای .

* قهرزدانه‌وه پیش ده‌خریته به‌سه‌ر به‌جی‌گه‌یاندی وه‌صیته و میراته دابه‌ش کردن :

عَنْ عَلِيٍّ (رضي الله عنه) قَالَ : ((فَضَى رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) بِالذَّيْنِ قَبْلَ الْوَصِيَّةِ))^(٦٤). واته : پیغه‌مبهری خوا (صلى الله عليه وسلم) بپاری داوه و فه‌رمانی کردوه به‌وه‌ی كه‌وا : دوا‌ی مردن قهرزدانه‌وه پیش ده‌خریته به‌سه‌ر جی‌به‌جی‌کردنی وه‌صیته‌ی مردوو .

^(٦٣) صحیح البخاری رقم : (٢٥٠٩) و صحیح مسلم رقم : (١٦٠٣) .

^(٦٤) صحیح سنن الترمذی رقم : (٢١٢٢) و صحیح سنن ابن ماجه رقم : (٢٧١٥) .

وَعَنْ سَعْدِ بْنِ الْأَطْوَلِ (رضي الله عنه) قَالَ : ((أَنَّ أَخَاهُ مَاتَ وَتَرَكَ ثَلَاثَمِائَةَ دِرْهَمٍ وَتَرَكَ عِيَالًا ، فَأَرَدْتُ أَنْ أُنْفِقَهَا عَلَى عِيَالِهِ ، فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) : إِنَّ أَخَاكَ مُحْتَبَسٌ بِدَيْنِهِ فَأَقْضِ عَنْهُ ، فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ أَدَّيْتُ عَنْهُ إِلَّا دِينَارَيْنِ ادَّعَتْهُمَا امْرَأَةٌ وَلَيْسَ لَهَا بَيِّنَةٌ ، قَالَ : فَأَعْطَهَا فَإِنَّهَا حُمَّةٌ))^(٦٥) . واته : براكه مرد و سئسهه (٣٠٠) درهه می به میراتی و خیزانیکیشی به جیهیشت ، منیش ویستم ئه و پارهی به بدهم به شتومهک و پیداویستی پی بکریم بؤ خیزانه که ی ، پیغه مبه ریش (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فرموی : براكهت به ند کراوه به هوی قهرزه که یه وه بویه قهرزه که ی بده ره وه ، ووتم : ئه ی پیغه مبه ری خوا هه مو قهرزه که م بؤ دایه وه ته نها دوو دینار نه بیئت که وه ئافره تیك داخواری دهکات و به لگه شی نی یه ، فرموی : بیده ری چونکه ئه وه له سه ره حه قه و راست دهکات . قال الحافظ ابن عبد البر : (وفي حديث هذا الباب معانٍ من الفقه : منها أَنَّ الْوَرِثَةَ لَا يُنْفَقُ عَلَيْهِمْ وَلَا لَهُمْ مِيرَاثٌ حَتَّى يُؤَدَّى الدَّيْنُ ...) ^(٦٦) .

* چ کاتیك قهرزدان ده بیئت به ریببا ؟

١ . ئه گهر قهرزدهر (الدائن) مه بله غیك پاره یان مالیک به قهرز بدات به که سیکی تر (المديون) به مهرجیك له به رامبه ر دوو خستنی هینانه وه ی قهرزه که مه بله غیکی زیاتر یان جوړیکی چاکتر یان شتیکی زیاتری بؤ بیئیت ، ئه وه ئه م جوړه مامه له یه ده بیئت به (ریببا) و له شه رعدا پی پی ده و تریئت : [رنا الفضل] . بؤ نمونه :

أ – (١٠٠٠٠٠٠) دینار به قهرز ده بات به مهرجیك له به رامبه ر ئه مه دا (١١٠٠٠٠٠) بداته وه به خاوه نه که ی ^(٦٧) .

^(٦٥) صحیح سنن ابن ماجه رقم : (٢٤٣٣) .

^(٦٦) التمهید : (٢٣ / ٢٣٧) .

^(٦٧) تیبینی : ئه م حاله ته یان ئه گهر قهرزیشی تیدا نه بیئت ئه وه ههر ده بیئت به ریببا ئه گهر ئه وه دوو شته ی که وه ئالوگوری پی ده کریئت بریتی بیئت له : (زیر و زیو و پاره و گنم و جو و خورما و خوی) چونکه مهرجه گورینه وه که ده ست به ده ست بیئت و به هیچ شیوه یه که قهرزی تیدا نه بیئت ئه گهر له یه ک جنس بن ، بؤ نمونه :

– (زیر و زیو و پاره) ئه گهر به یه کتر کورپانه وه (زیر به رامبه ر به زیر بیئت ، یان زیر به رامبه ر به زیو بیئت ، یان زیر به رامبه ر به پاره بیئت ، یان پاره به رامبه ر به پاره بیئت) ئه و نابیئت به هیچ شیوه یه که قهرزی تیدا نه بیئت به لکو ده بیئت ده ست به ده ست بیئت .

ب - (۱۰۰۰۰۰) دینار [له جوړ و فیئهی یه که هزاری] به قهرز دهبات **به مهرجیک** له بهرامبر ئەمه دا
(۱۰۰۰۰۰) دینار [له جوړ و فیئهی بیست و پینج هزاری] بداته وه به خاوه نه که ی .

ج - (۱۰۰۰۰۰) دینار به قهرز دهبات **به مهرجیک** له بهرامبر ئەمه دا (۱۰۰۰۰۰) دینار و شتیکی
زیاتری بۆ بینیت وه که دوو مریشک یان چاکه یه کی بۆ بکات وه که ئه وه ی بلیت : ئەم قهرزه ت پئی ده ده م
به مهرجیک خانووه که ت بدهیت پیم به کرئ یان به ئوتۆمبیله که ت له گه ل خۆتدا بمبهیت بۆ بازار بۆ
نمونه ...

دهتوانین ئەمه ش تیبه گه ین له روانگه ی ئەم بنچینه و بنه مایه وه که له بابته ی (قهرز و ریب) دا باسکراوه
: زانا یان فه رموویانه : (كُلُّ قَرْضٍ حَرٌّ نَفْعًا فَهُوَ رِيبًا) . واته : هه مو قهرزیک سوودیکی **به مهرج گپراو** له
گه ل خۆیدا بینیت بۆ خاوه نه که ی ئه وه ریبایه .

عَنْ أَبِي بُرْدَةَ بْنِ أَبِي مُوسَى قَالَ : أَتَيْتُ الْمَدِينَةَ فَلَقَيْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ سَلَامٍ (رضي الله عنه) فَقَالَ : ((إِنَّكَ بِأَرْضِ الرَّبَا بِهَا
فَاشِ ، إِذَا كَانَ لَكَ عَلَى رَجُلٍ حَقٌّ فَأَهْدِي إِلَيْكَ جَمَلٍ تَيْنٍ أَوْ جَمَلٍ شَعِيرٍ أَوْ جَمَلٍ قَتٍّ ، فَلَا تَأْخُذْهُ فَإِنَّهُ رَبَاٌ ، [وَأَنَّ
مِنَ أَبْوَابِ الرَّبَا أَنْ أَحَدَكُمْ يَمْرُضُ الْقَرْضَ إِلَى أَجَلٍ فَإِذَا بَلَغَ أَتَاهُ بِهِ وَبَسَلَةً فِيهَا هَدِيَّةٌ فَاتَّقِ تِلْكَ السَّلَّةَ وَمَا
فِيهَا])^(٦٨) . واته : هاتم بۆ مه دینه و له وئی گه یشتم به (عبد الله بن سلام (رضي الله عنه)) و پئی و وتم : تۆ له ناو

زه و یه که دا نیشته جیت که ریبایه تییدا به ربلاوه ، جا ئەگه ر حه ق و قهرزیکت به سه ر پیاویکه وه بوو و
ئه ویش باریک کا یان باریک جو یان باریک عه له فی به دیاری بۆت هینا ئه وا وه رینه گریت چونکه ئه وه
ریبایه ، وه یه که یکه له درگا کانی ریبایه بریتی به له وه ی که یه که یکه له ئیوه قهرزیک ده دات بۆ ماوه یه ک ،

- (گه نم و جو) ئەگه ر به یه که تر کۆرپانه وه (گه نم به رامبه ر به جو بییت ، یان گه نم به رامبه ر به گه نم بییت ، یان جو به رامبه ر
به جو بییت) ئه وا نابیت به ه یچ شیوه یه که قهرزی تییدا بییت به لکو ده بییت ده ست به ده ست بییت .

- (خورما به رامبه ر به خورما) ئەگه ر کۆرپرایه وه ئه وا نابیت به ه یچ شیوه یه که قهرزی تییدا بییت به لکو ده بییت ده ست به
ده ست بییت .

- (خوئی به رامبه ر به خوئی) ئەگه ر کۆرپرایه وه ئه وا نابیت به ه یچ شیوه یه که قهرزی تییدا هه بییت به لکو ده بییت ده ست به
ده ست بییت .

به لام ئەگه ر گۆرپینه وه که به دوو شتی جیاواز بوو له (جنس) دا وه ک (زێر به رامبه ر به گه نم ، یان پار ه به رامبه ر به جو ، یان
گه نم به رامبه ر به خورما ، یان خورما به رامبه ر به زێر) ئه وا ئەم ئالوگۆره نابیت به ریبایه و ه یچی تییدا نی به .

^(٦٨) صحیح البخاری رقم : (٣٨١٤) والبیهقی رقم : (١٠٧٠٨) والزیاده له .

کاتیك ماوه كه ته واو ده بیټ قهرزه كه ده هیئتیه ته وه له گه‌ل سه به ته یه كدا كه دیاری یه کی تی‌دایه جا تو خۆت بپاریزه له وه سه به ته یه وه وهش كه تی‌دایه .

بَوَّبَ الإمام البيهقي في كتابه "السنن الكبرى" لهذا الحديث بقوله: (كُلُّ قَرْضٍ حَرٌّ مَنفَعَةٌ فَهُوَ رِبًا) .
وقال الحافظ ابن حجر: (قَوْلُهُ: "إِنَّكَ فِي أَرْضٍ" يَعْنِي أَرْضَ الْعِرَاقِ، "الرِّبَا بِهَا فَاشٍ" أَي شَائِعٌ ... قَوْلُهُ: "جِئِلَ قَتٌّ" وَهُوَ عَلْفُ الدَّوَابِّ .

قَوْلُهُ: "فَإِنَّهُ رِبًا": يَحْتَمِلُ أَنْ يَكُونَ ذَلِكَ رَأْيَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ، وَإِلَّا فَالْمُقَمَّاءُ عَلَى أَنَّهُ إِنَّمَا يَكُونُ رِبًا إِذَا شَرَطَهُ، نَعَمَ الْوَرَعُ تَرْكُهُ^(٦٩). واته: له وانه يه نه وه بوچوونی (عبد الله بن سلام) بیټ، نه گینا زانایان له سه ره نه وه کاتیك نه وه ده بیټ به ربیا كه به **هرج بگریټ**، به لئ خوپاریزی کردن له وه دایه كه وازی لیبتیت وهرینه گریټ .

كه واته نه گهر قهرزاره كه له لایه خویه وه له قهرزه كه زیاتر یان باشت بگریټیه وه بو خاوه نه كه ی یان له كاتی قهرزه كه دا یان له دواى هیئانه وه ی قهرزه كه دا شتیكى به دیاری برد بو خاوهن قهرزه كه یان به هر چاكه یه كه ویستی هه ندیک پادا شتی خاوهن قهرزه كه بداته وه نه وا نه ما نایټ به ربیا چونكه نه مه ده چیته ژیر بابه تی (قهرزدانه وه به چاكه) كه له پیشه وه باسكرا چونكه له سه ره تا وه به مهرج نه گراوه له لایه ن خاوهن قهرزه كه وه .

٢ . پاره گۆرینه وه به قهرز ده بیټ به ربیا :

أ / كرىن و فروشتن و گۆرینه وه ی پاره به قهرز به بن زیاده .

نه گهر كرىن و فروشتن و گۆرینه وه ی پاره به قهرز بوو به بن زیاده نه وا نه م جوړه مامه له یه ده بیټ به ربیا) و له شه رعدا پی ی ده وتریټ : [ربا النسیئة] .

وهك نه وه ی كه سیك سه د (١٠٠) دۆلار بفرۆشیت به كه سبکی تر و سه د دۆلاره كه ش بدات به كا برای كریار به رامبهر به (١١٨.٠٠٠) دینار، به لام كا برای كریار دواى جیا بوونه وه ی له بفرۆشه كه له (مه جلسی كرىن و فروشتنه كه دا) به ماوه یه ك (١١٨.٠٠٠) دیناره كه ته سلیم به بفرۆشه كه بكات، نه گهر چی نه وه ماوه یه چه ند كاتژمیریكى كه می ش بیټ .

(٦٩) فتح الباری : (٧ / ١٦٦) .

ب / کرپن و فروشتن و گوپینه وهی پاره به قهرز به زیادوهه .

وهك ئەوهی كه سیك سهد (۱۰۰) دۆلار بفروشتیت به كه سیكى تر به رامبهه به سه دو بیست ههزار (۱۲۰.۰۰۰) دینار به قهرز ، به لام ئەگه به نه قدی بیفروشتیت ئەوا به (۱۱۸.۰۰۰) دینار دهیدات .
 واته : ئەگه کرپن و فروشتنه كه به نه قدی بیته ئەوا سهد (۱۰۰) دۆلار به (۱۱۸.۰۰۰) دیناره ، به لام ئەگه به قهرز بییات ئەوا به (۱۲۰.۰۰۰) سه دو بیست ههزار دینار پیی ده فروشتیت ، دوو ههزار (۲.۰۰۰) دینار زیاتری لی وهرده گریت له به رامبهه دوا خستنی هینانه وهی (۱۱۸.۰۰۰) دیناره كه .

(۱۰۰ دۆلار = ۱۱۸.۰۰۰ دینار) به نه قدی .

(۱۰۰ دۆلار = ۱۲۰.۰۰۰ دینار) به قهرز .

وه ئەم شیوازهش دوو جووریبای له خو گرتوهه :

أ / ربا الفضل: ریبای زیاده ، چونكه دوو ههزار (۲.۰۰۰) دینار زیاتری لی وهرده گریت له به رامبهه دوا خستنی هینانه وهی (۱۱۸.۰۰۰) دیناره كه .

ب / ربا النسیئة: ریبای دوا خستن ، چونكه کرپن و فروشتنی پاره كه به قهرز بوو .

به لگهش له سه رنه مه :

عَنْ الْمُنْهَالِ قَالَ : سَأَلْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ وَرَيْدَ بْنَ أَرْقَمَ (رضي الله عنهما) عَنِ الصَّرْفِ ، ... فَكِلَاهُمَا يَقُولُ : ((نَهَى رَسُولُ اللَّهِ (ﷺ) عَنْ بَيْعِ الذَّهَبِ بِالْوَرِقِ دَيْنًا))^(۷۰) . واته : پرسیارم كرد له دوو سه حابهی پیغه مبهری خوا (البراء بن عازب و رید بن أرقم (رضي الله عنهما)) ده باره ی پاره گوپینه وه (الصرف) ... جا ههردو وکیان

فهرموویان : پیغه مبهری خوا (عليه السلام) کرپن و فروشتنی دینار (زیر) به درهه م (زیوی) قه دهغه کردوهه .
 فهذا الحديث دليل صريح على تحريم بيع عملة بعملة أخرى ديناً .

قال ابن دقيق العيد في ((إحكام الأحكام)) : (وهو نص في تحريم ربا النسيئة فيما ذكر فيه ، وهو الذهب بالورق ، لاجتماعهما في علة واحدة : وهي النقدية)^(۷۱) . واته : ئەم فهرمودهیه دهقیکی پوونه بو حرامیتی

^(۷۰) صحيح البخاري رقم : (۲۱۸۰-۲۱۸۱) .

^(۷۱) العدة في شرح إحكام الأحكام : (۳ / ۵۴۲) .

ریبای قهرز و دواخستن له وهی که تییدا باس کراوه که بریتییه له (دینار به درهم) ، چونکه هردووکیان یه که دهگرنه وه له یه که هؤدا که بریتییه له وهی هردووکیان (پاره و نرخ و دراون) .
 وفي رواية أخرى : أَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) قَالَ : ((مَا كَانَ يَدًا يَدًا يَدًا فُخْدُوهُ ، وَمَا كَانَ نَسِيئَةً فَدْرُوهُ))^(۷۲) . واته : پیغه مبهری خوا (ﷺ) سه بارهت به فروشتنی ئالتون و زیو و پاره گوړینه وه فهرموویه تی : ئه وهی که دهست به دهسته وه ریبگرن ، وه ئه وهشی که به قهرزه و دوا دهخریت ئه وا وازیلیبینن .
 قال الحافظ : (مَعْنَى قَوْلِهِ : "مَا كَانَ يَدًا يَدًا يَدًا فُخْدُوهُ" أَي مَا وَقَعَ لَكُمْ فِيهِ التَّقَابُضُ فِي الْمَجْلِسِ فَهُوَ صَحِيحٌ فَأَمْضُوهُ ، وَمَا لَمْ يَفْعَلْ لَكُمْ فِيهِ التَّقَابُضُ فَلَيْسَ بِصَحِيحٍ فَاتْرُكُوهُ)^(۷۳) . واته : ئه وهی که له مه جلیسی کپین و فروشتن و گوړینه وه که دا دهست به دهست ودرده گپیت ئه وه دروسته و بیبه نه سهر ، وه ئه وهی که دهست به دهست وهرناگپیت له و مه جلیسه دا ئه وه دروست نییه وازی لیبینن و ئه و کپین و فروشتنه مه که ن .

۳ . کپین و فروشتن و گوړینه وهی ئالتون و زیو به رامبه ر به یه کتر و به رامبه ر به پاره به قهرز ده بیټ به ريبا :

کپین و فروشتنی زپړ و زیو به قهرز حه رامه و ده بیټ به ريبا ، بویه ده بیټ زه رنګه ر هه موو پاره که به ته واوی له کپیار وهرگپیت ئه نجا زپړه که یان زیوه که بدات به کپیار ئه گینا کپین و فروشتنه که یان ده بیټ به ريبا ، هه روه ها کپین و فروشتنی زه رنګه ر له گه ل بازرگانه کانددا ده بیټ به نه قدی بیټ نه که به قهرز .
 وه ئه گه ر ئا فره تیټ ویستی و ابوو زپړه کونه به کار هاتووه که ی بگوړپټه وه به زپړیکی نوئ و تازه ده بیټ گوړینه وه که به رامبه ر به یه کتر و یه کسان بیټ و دهست به دهستیش بیټ نه که به قهرز ، ئه گینا گوړینه وه که ده بیټ به ريبا .
 جا بؤ ئه وهی نه که وپټه ناو ريبا خواردنه وه ده بیټ زپړه کونه به کار هاتووه که ی له لای دوکانیک بفروشتیت و پاره که ی به نه قدی وهرگپیت ، ئه نجا ئه گه ر ویستی هه بوو زپړی نوئ و تازه بکپیت ئه وا ده چپټ له دوکانیکی تر زپړی نوئ و تازه ده کپیت به پاره و دهست به دهست و بیټ دوکا و تن .

^(۷۲) صحیح البخاری رقم : (۲۴۹۷) و (۲۴۹۸) .

^(۷۳) فتح الباری شرح صحیح البخاری : (۵ / ۱۹۹) .

چونکه پیغه مبه^(عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ) فهرموویه تی : ((لَا تَبِيعُوا الذَّهَبَ بِالذَّهَبِ إِلَّا مِثْلًا بِمِثْلٍ ، وَلَا تُشْتَبَا بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ ... ، وَلَا تَبِيعُوا مِنْهَا عَائِيًا بِنَاجِرٍ))^(۷۴) . واته : زَیْرٍ مَهْفُوشٍ بَه زَیْرِ ئِیْلَا بَه رَانَبَر بَه یَه کَه نَبِیْت ، وَه بَا هَه نَدِیْکِیَان لَه وَه ی تَرِیَان زَیَاتر نَه بَیْت ، وَه ه ی ئَامَادَه نَه بُو مَه فَرُوشَن بَه ئَه وَه ی کَه ئَامَادَه یَه ، وَاتَه بَا دَه سَت بَه دَه سَت بَیْت وَ بَه قَه رَز نَه بَیْت .

قال الحافظ ابن حجر : (قَوْلُهُ : "الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ" : يَدْخُلُ فِي الذَّهَبِ جَمِيعُ أَصْنَافِهِ مِنْ مَضْرُوبٍ وَمَنْقُوشٍ ، وَجَسَدٍ وَرَدِيٍّ ، وَصَاحِحٍ وَمُكَسَّرٍ ، وَخَلِيٍّ وَتَبْرٍ ، وَخَالِصٍ وَمَعْمُوشٍ ، وَنَقْلَ النَّوَوِيِّ تَبَعًا لِعَبْرِهِ فِي ذَلِكَ الْإِجْمَاعِ)^(۷۵) . واته : نَالْتُون بَه نَالْتُون : هَه مَوو جَوْرَه نَالْتُونِیْکَ دَه گَرِیْتَه وَه : لَه نَالْتُونِی کَرَاو بَه پَارَه وَ نَه خَش کَرَاو ، وَه چَاک وَ خِرَپ ، وَه سَاغ وَ شِکَاو ، وَه پَاک وَ تِیْکَلَاو ، ئَه مَش بَه یَه کَدَه نَگِی وَ کَوْرَی زَانَايَان وَه ک (نَه وَوِی) بَاسِی کَرَدُووه .

وقال الشيخ محمد بن إبراهيم وابن باز وابن العثيمين وصالح الفوزان : (بيع الذهب بهذه الأوراق النقدية لا يصح إلا بشرط الحلول والقبض) . واته : فَرُوشْتَنِی نَالْتُون وَ زَیْرِ بَه پَارَه ی کَاغَه زِی ئَه م سَه رَدَه مَه دَرُوسْت نِی یَه ئِیْلَا بَه مَه رَجِی دَه سَت بَه دَه سَت نَه بَیْت لَه هَه مَان مَه جَلِس وَ جِیْکَا ی کَرِیْن وَ فَرُوشْتَن وَ گَوْرِیْنَه وَه کَه دَا .

۴ . کَرِیْن وَ فَرُوشْتَن بَه (قَه رَزِی بَه ش بَه ش / بَیْع التَقْسِیْط) بَه زَیَادَه خَسْتَنَه سَه ر نَه رَخَه کَه ی دَه بَیْت بَه رِیْبَا :

ئَه مَش کَاتِیْک رِوَو دَه دَات ئَه گَه ر شَتُومَه ک بَه دُوو مَه عَمَه لَه بَفَرُوشَن ، بُو نَمُوونَه ئَه گَه ر (سَه لَاجَه یَه ک) بَفَرُوشِیْت ئَه وَا دَه لَیْت :

- ۱ - بَه نَه قَدِی بَه (۳۰۰.۰۰۰) دِیْنَار .
- ۲ - وَه ئَه گَه ر بَه قَه رَز بَیْبَه یْت وَ بَه (قَسْط) وَ بَه ش بَه ش نَرَخَه کَه یْم بُو بَه یْنِیْتَه وَه ئَه وَا بَه (۳۵۰.۰۰۰) دِیْنَارَه . ئَه م جَوْرَه کَرِیْن فَرُوشْتَنَه ش دَه بَیْت بَه رِیْبَا چُونکه پِیْغَه مَبَه رِی خَوَا^(عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ) فَه رَمُووِیَه تِی : ((مَنْ بَاعَ بَیْعَتَيْنِ فِي بَیْعَةٍ فَلَهُ أَوْكَسَهُمَا أَوْ الرِّبَا))^(۷۶) . واته : هَه ر کَه سِیْک دُوو کَرِیْن وَ فَرُوشْتَن لَه یَه ک مَامَه لَه دَا بَکَات

^(۷۴) صحیح البخاری رقم : (۲۱۷۷) ، وَصَحِیْح مُسْلِم رَقْم : (۱۵۸۴) .

^(۷۵) فَتْح البَارِی : (۴ / ۴۸۰) .

^(۷۶) سَلْسَلَةُ الْأَحَادِیْث الصَّحِیْحَةِ رَقْم : (۲۳۲۶) ، فَائِدَةٌ : لِلرُّوْفِیِّ عَلَی حُكْمِ بَیْعِ التَّقْسِیْطِ عَلَی هَذَا الشَّكْلِ وَأَقْوَالِ الْعُلَمَاءِ فِیْهِ وَأَنَّهٗ مِنْ الرِّبَا الْمَلْعُونِ فَاعْلَمْ رَاجِعٌ "السَّلْسَلَةُ" : (۵ / ۴۱۹ - ۴۲۷) فَسْتَجِدْ فِیْهِ الْكَلَامَ الشَّافِي وَالْقَوْلَ الْفَصْلَ فِي هَذِهِ الْمَسْأَلَةِ .

، ئەوا یان که مترینانی بۆ ده بیټ یان ریبا ، به واتایه کی تر : بفروش ده لئیت : به نه قدی به (۳۰۰.۰۰۰) دینار ، وه به قهرزیش به (۳۵۰.۰۰۰) دینار ، جا ئەگه کرپار به (۳۰۰.۰۰۰) دینار بیکریت که نرخه که مه که یه ئەوا دروسته ، به لام ئەگه به (۳۵۰.۰۰۰) دینار بیبات به قهرز ئەوا ده بیټ به ریبا .

چه ندپر سیاریکی راسته خو و کو تایی ئەم بابته

دوای ئەم پوون کردنه وه یه ده لئیم :

۱ . ئایا زۆربه ی هه ره زۆری کرپن و فروشتن و مامه له کانی بازاری ئەمپۆی موسلمانان به گشتی و بازاری (پاره گوپینه وه) و (زه په نگه ره کان) یش به تاییه تی ریبا ی تیکه ل نه بووه و به ره می ریبا نابه نه وه بۆ مال و منده له کانیان ؟؟؟!

وه لامه که ش : ده خه یه سه ره ئەستۆی خوینری ئەم بابته ، ﴿يَتَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ﴾ [المائدة] .

۲ . ئایا زۆربه ی هه ره زۆری ئەوانه ی که له م پۆژگاره دا قهرز ده که ن و قهرزی خه لکیان به سه ره وه یه وه فادارن و چاکه کاری خاوه ن قهرز ده که یان له پيش چاوه ؟ یان بوونه ته مایه ی بیزاری و نارپه حه ت بوونی خاوه ن قهرز ده کان ؟

وه لام : به راستی هه ل سوکه وتی نابه جی و ناشیاوی زۆربه ی قهرز ده کانی ئەم پۆژگاره بووه ته مایه ی بیزاری و نارپه حه ت بوونی خاوه ن قهرز ده کان و ئەوه نده شوینه وار و گاریگه ری خراپی لی که وتوو ته وه تا ئەو ئاسته ی که ده بینین کاتی که موسلمانیک داوای قهرزیک ده کات له موسلمانیک تر راسته خو ده لئیت له توانامدا نی به قهرزت بده می ، هۆکاری سه ره کی ئەم هه لویسته ش ده گه پینه وه بۆ بی وه فایی و هه ل سوکه وتی نابه جی و ناشیاوی زۆربه ی قهرز ده کانی ئەم پۆژگاره !!!

۳. ئایا نۆربهی هه ره نۆری ئه وانه ی که زه پهنه گهرن خۆیان به زمانی خۆیان دان به وه دا نانین که نۆربهی هه ره نۆری مامه له کانیان ریبایه و ئه وان زیڤ به زیڤ (ئالتون به ئالتون) ده گۆڤته وه و ئالتونیش به قهرز ده کپن و به قهرزیش دیفرۆشن ؟؟؟!

وه لām : به لای ، ئه مه پاستی یه که خۆیان به زمانی خۆیان ده بیدرکینن و چاکیش ده زانن ریبایا ده خۆن و ریبایش ده دن به ده رخواری مال و منداله کانیان !!

۴ - ئایا نۆربهی هه ره نۆری پاره گۆڤه کان پاره و دراوه کان به قهرز ناگۆڤنه وه و کپین و فرۆشتنی پاره به قهرز سیامایه کی ئاشکرا و زال نی یه به سه ر بازاری (پاره گۆڤینه وه / سوق الصرافین) ؟؟؟!

وه لām : ئه گه ر ریبایا خواردن سیفه تی پاره گۆڤه کانی سه رده می (تابعین و پیاو چاکان) بیّت وه ک (الحسن البصری و محمد بن سیرین) فه رموو یانه : (والله ان هؤلاء الصیارة لاکله الربا ، واهم قد اذنوا بحرب من الله ورسوله ...) (۷۷) . واته : سویند بیّت به خوا ئه و پاره گۆڤانه ریبایا خۆن ، وه ئه وان جه نگیان راگه یاندوه دژ به خوا و پیغه مبه ره که ی (ﷺ) .

جا ئه گه ر ئه مه سیفه تی پاره گۆڤه کانی ئه و سه رده مه بیّت ده بیّت پاره گۆڤه کانی ئاخزیه مان چی بلین !!؟

کۆتایی

وه له کۆتایی ئه م بابه ته دا ده لیم :

بیرخستنه وه یه ک :

ریبایا جۆر و ده رگای نۆری هه یه و خواردنی ریبایش زۆر ترسناکه ، بۆیه ئه گه ر شاره زا نه بیّت ئه وایا پرزگاری بوونت له ریبایا خواردن کاریکی ئاسان به تایبه ت له م سه رده مه دا !

— ریبایا (۷۳) ده رگایه و تاوانیکی زۆر گه وره یه :

پیغه مبه ری خوا (ﷺ) فه رموو یه تی : ((الرِّبَا ثَلَاثَةٌ وَسَبْعُونَ بَابًا أَيْسَرُهَا مِثْلُ أَنْ يَنْكِحَ الرَّجُلُ أُمَّهُ)) (۷۸) . واته : ریبایا هه فتاوسۆ (۷۳) ده رگایه : ئاسان ترین و سوک ترینیان وه ک ئه وه وایه که : پیاو زینا و داوین پیسی له گه ل دایکی خۆیدا بکات .

(۷۷) تفسیر ابن کثیر : (۱ / ۳۰۲) .

(۷۸) صحیح الجامع الصغیر رقم : (۳۵۳۹) ، و سلسله الأحادیث الصحیحه رقم : (۱۸۷۱) : (۴ / ۴۸۸) .

— ريبا خواردن له زينا كردن و داوین پیسی زۆر گهوره تره :

پینغه مبهری خوا (عَلَيْهِ السَّلَام) فرموویه تی : ((رَزَهُمْ رِأْيًا يُكْفِلُهُ الرَّجُلُ وَهُوَ يَعْلَمُ أَشَدُّ مِنْ سِتَّةٍ وَثَلَاثِينَ زَنْبَةً))^(٧٩) . واته : دره مێك له ريبا كه پیاو بیخوات و بیشزانیت ئەو دره مه به ريبا په یدای کردوه ، ئەوا تاوان و تۆله و خرابی و سزای خواردنی ئەو دره مه توند و زیاتره له : (٣٦) سی و شەش زینا و داوین پیسی ئەنجام دان .

— له عنهت كراوه له ريبا خۆر و هاوکاریکاره کانی :

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ : ((لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ (ﷺ) أَكِلَ الرِّبَا وَمُوكَلَّهُ وَكَاتِبَهُ وَشَاهِدَيْهِ ، وَقَالَ : هُمْ سَوَاءٌ))^(٨٠) . واته : پینغه مبهری خوا (عَلَيْهِ السَّلَام) له عنهتی کردوه له و که سهی که :

- ١ / ريبا دهخوات : (أَكِلَ الرِّبَا) .
- ٢ / وه ئەوهی که ريبا دهدات به درخواردی ريبا خۆره که دا : (مُوكَلَّهُ) .
- ٣ / وه ئەوهی که به ند (عهقدی ريبا که دنوسیت : (كَاتِبُهُ) .
- ٤ / وه ئەو دوو شایه تهی که شایه تی دهدن له سهر به ند (عهقدی ريبا که دا له نیوان ريبا خۆر و ئەوهی دهدات به درخواردیا : (شَاهِدَيْهِ) .

وه ئەمانه هه موویان له تاوانی ریبادا یه کسانن .

بۆیه ده بیئت موسلمانان چاک بزنانن که خواردنی نان و مالی ئەوانه ی که مامه له و کرپن و فرۆشتن به ريبا ده کهن هه رامه و پیس تره له نان و مالی (ویسکی و بیره) فرۆشه کان ! به لکو پیس تریشه له له نان و مالی ئەوانه ی که به (داوین پیسی و بی ئەخلاقی) پاره په یدا ده کهن !!!

نامۆزگاری یه که بۆ نافرەتان :

پیویسته له سهر هه موو نافرە تیکی موسلمان و هه لال زاده که ناگای له میرده که ی بیئت ئەم دوو خاله ی له یاد نه چیت :

١ - نابیت فشار بخاته سهر میرده که ی بۆ پاره و مال په یدا کردن به ههر شیوه یه که بیئت ئەگه ر چی به رینگای هه رامیش بیئت وه ک قهرز کویری و ريبا خواردن !

^(٧٩) صحیح الجامع الصغیر رقم : (٣٣٧٥) ، و السلسلة الصحيحة رقم : (١٠٣٣) : (٣ / ٣٩) .

^(٨٠) صحیح مسلم رقم : (١٥٩٨) یعنی : هم سواء في الإثم .

٢ - به لکو ده بیټ ئاموژگاری میړده که ی بکات به وهی که پزق و پوژی و پاره ی حه لال بو خو ی و مال و مندالی په یدا بکات .

وه ده بیټ هه لویستی وه کو ئه و ئا فره ته ی پیشینان بیټ که کاتیک میړده که ی له مال درده چوو بو که سابهت و بزوی هیانه وه بو منداله کانی پی ی ده ووت : (اتق الله ولا تأتينا بالحرام ، فإننا نصبرُ علی الجوع ، ولكن لا نطیقُ نارَ جهنم) . واته : ئه ی میړده که م له خوا بترسه و پاره و پزق و بزوی حه راممان بو مهینه وه ، چونکه ئیمه ئارام ده گرین له سه ر برسیتی ، به لام توانای ناگری دوزه خمان نی یه .
وه له رپوایه تیکی تر دا هاتوه فه رموویه تی : ((إِيَّاكَ وَالْكَسْبِ الْحَرَامِ ، فَإِنَّا نَصْبِرُ عَلَى الْجُوعِ ، وَلَا نَصْبِرُ عَلَى النَّارِ) . واته : ئامان سه د ئامان وریای که سابه تی حه رام بیه ، چونکه ئیمه ئارام ده گرین له سه ر برسیتی ، به لام ئارام ناگرین له سه ر ناگری دوزه خ .

منیش ده لیم : خوژگه ئا فره تانی ئه م سه رده مه ش ئا به م شیوازه ببوایه ن له گه ل میړده کانیاندا ، ئه و کاته هه ستمان ده کرد به خو شی ژیان و دهمان بینی ژیانمان چه ند ئاسوده ده بوو !
له راستیدا ئه م هوکاریکه له هوکاره کانی هاندانی پیغه مبه ر (ﷺ) بو خواستنی ئا فره تی صالح که فه رموویه تی : ((لِيَتَّخِذَ أَحَدُكُمْ ... وَرَوْحَهُ صَالِحَةً تُعِينُهُ عَلَى أَمْرِ الْآخِرَةِ))^(٨١) . واته : با یه کیک له ئیوه ئا فره تیکی چاک و صالح هه لبرژیت بو هاوسه ریتی و هاوبه شیټی ژیان ی که وا هاوکاری بکات له بواری دوا پوژیدا . هه روه ها فه رموویه تی : ((فَاطْفُرْ بِذَاتِ الدِّينِ))^(٨٢) . واته : هاوسه ری دیندار و ئایین په روه هه لبرژیره و وه ک ده سته که وتیکی به نرخ به ده سته خوت بخه .

وه هه روه ها فه رموویه تی : ((مَنْ رَزَقَهُ اللَّهُ امْرَأَةً صَالِحَةً فَقَدْ أَعَانَهُ عَلَى شَطْرِ دِينِهِ ، فَلْيَتَّقِ اللَّهَ فِي الشَّطْرِ الْبَاقِي))^(٨٣) . واته : هه ر که سیک خوا ئا فره تیکی صالحی پی به خشی ئه وا یارمه تی داوه له سه ر به پووه بردنی نیوه ی دینه که ی ، وه با له خوا بترسیت له و نیوه که ی تریدا .

به لام ئه گه ر ئا فره ت صالح نه بوو ئه وا ... !!!

فَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ حَالِ أَهْلِ النَّارِ ...

^(٨١) سلسله الأحاديث الصحيحة رقم : (٢١٧٦) .

^(٨٢) صحيح البخاري رقم : (٥٠٩٠) وصحيح مسلم رقم : (١٤٦٦) .

^(٨٣) صحيح الترغيب والترهيب رقم : (١٩١٦) ، وانظر : سلسله الأحاديث الصحيحة رقم : (٦٢٥) .